

5.3. Մասնավոր հատվածի զարգացման պլանը

- Մասնավոր հատվածի զարգացման պլանը կազմելու է «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՊԱՏԿԵՐ-2005»-ի հիմնական բաղկացուցիչը:
- Հայաստանի զարգացումը կախված է հայ ձեռնարկատերերի ակտիվ դերակատարությունից: Երկրի համակարգերն ու տնտեսական միջավայրը պետք է դյուրին դարձնեն գործարար մարդկանց գաղափարների կենսագործումը:
- Պլանի մշակման և իրականացման նպատակով պետք է ի մի բերվեն և գործադրվեն բոլոր տնտեսաքաղաքական միջոցները:
- Հարկային խթաններն արդյունաբերական զարգացմանը սատարող կարևոր միջոց են: Փոխադրումների ոլորտում եղած սահմանափակումների պայմաններում իր նպատակներին օրինակ, օտարերկրյա ներդրումների ներգրավմանը՝ հասնելու համար Հայաստանում անհրաժեշտ է կիրառել հզոր և խիստ գրավիչ հարկային խթաններ:
- Ոչ բանկային հատվածի թերի զարգացումն այն գործոններից մեկն է, որոնցով պայմանավորված է բանկերի կողմից զանձվող տոկոսադրույքերի բարձր մակարդակը: Կառավարությունը պետք է քայլեր ձեռք առնի խթանելու ոչ բանկային ֆինանսական հաստատությունների զարգացումը:

5.3.1. Զարգացման ռազմավարությունը և մարտավարությունը

Մասնավոր հատվածի զարգացման պլանը պետք է ձևավորվի, ելնելով 5.1-ում բերված նախադրյալների ընկալումից: Այն պետք է մշակվի 5.2-ում ուրվագրված՝ զարգացման միջնաժամկետ պլանի մտապատկերի ստեղծմանը զուգահեռ: Մասնավոր հատվածի զարգացման պլանը հանդիսանալու է զարգացման միջնաժամկետ պլանի մտապատկերի հիմնական բաղադրյալը:

Պլանավորման ռազմավարությունն ու մեթոդաբանությունն ըստ էության նույնն են, ինչ շարադրվել է բաժին 5.2-ում, բայց ունեն հետևյալ շեշտադրումը:

1) Հայաստանի զարգացումը կախված է ձեռնարկատերերի ակտիվ դերակատարությունից: Զանազան համակարգերն ու կառույցները, ինչպես նաև տնտեսական միջավայրը պետք է հեշտացնեն ձեռներեց մարդու գաղափարների իրագործումը և արդյունավետ հասուցում ապահովեն վերջինիս գործադրած աննկուն ջանքերին:

2) Հեռագոտման առարկա հանդիսացած 3 նպատակային ենթահատվածների բոլոր ձեռնարկություններում էլ կիրառվում էին ՆԽՄ-ի դարաշրջանից ժառանգած կառավարման մեթոդները, և կառավարիչների միայն փոքր մասն էր, որ օժտված էր ձեռնարկատիրական ոգով: Սակայն, մյուս հատվածներում (օրինակ՝ սննդի արդյունաբերությունում կամ առևտրի ոլորտում) կան շատ եռանդուն և շնորհալի գործարարներ, և սա հավաստվել է նաև JICA-ի

հետազոտական քիմի կողմից (ստվերային տմտեսությունում գործողների ձեռնարկատիրական ռզիմ ինքնին կարիք չունի որևէ հաստատման): Հայաստանի տմտեսական իրավիճակը չափազանց շատ խոչընդոտներ է դնում ձեռնարկատերերի սուջև և հարուցում դժվար հիմնահարցեր: Ի հետևանք, հաջողակ ձեռնարկատերերը ստիպված են լինում կոծկել իրենց եկամուտների մի մասը կամ այստեղ ու այնտեղ տարալինել եկամուտների բողարկված աղբյուրներին:

Սույն պլանի ներքո կառավարության գլխավոր խնդիրն է վերացնել կամ նվազագույնի հասցնել առկա խոչընդոտները և նախապատրաստել բոլոր գործարարներին ու ձեռնարկություններին գործառելու հնարավորություն ընձեռող տմտեսական պայմաններ և, դրանով իսկ, ստվերային տմտեսությունը ներգրավել օրինական գործունեության դաշտ և խրանել երկրի երկարաժամկետ զարգացման առումով ռազմավարական նշանակություն ունեցող նպատակային հատվածները:

Վերը նշվածի վերաբերյալ սուսջարկվող գործնական միջոցառումները ուրվագրված են կետ (1)-ում և ստորև:

(1) Զարգացման գերակայությունները

Առաջնություն պետք է տրվի 1) արտահանելի ապրանքների ու ծառայությունների արտադրությանը, 2) ներմուծմանը փոխարինող արտադրությանը, և 3) երկրի երկարաժամկետ զարգացման առումով կարևոր դեր խաղացող հատվածների խրանմանը:

Վերը նշված 1) խմբում ներառված են՝ արտահանական վերամշակող արդյունաբերությունը, որը մշակման համար ներմուծում է հումք և արտահանում պատրաստի արտադրանքը, հատվածները, որոնք բարձրորակ ռեսուրսներ, նյութեր և ծառայություններ են ապահովում վերոնիշյալ 3 ոլորտներին. հետազոտությունների և մշակումների հատվածը, պայմանագրային հետազոտական գործունեությունը՝ գիտական բնագավառում, համակարգչային ծրագրերի սրտարատումը, գրոսաշրջության և ստողջարանային հատվածը, որ արտարժույթի աղբյուր է հանդիսանում:

Ներմուծմանը փոխարինող հատվածը՝ 2)-ը ներառում է այն շատ ապրանքների հայրենական արտադրությունը, որոնք ներուծ ունեն հաջող մրցակցելու ներմուծվող ապրանքների հետ և՛ գնի, և՛ որակի տեսակետից: Որոշ դեպքերում այստեղ կներառվեն նաև այն ճյուղերը, որոնք պետք է մրցունակ դարձվեն՝ անկախ դրա համար պահանջվող միջոցներից ու ջանքերից:

Օրինակ, բանջարեղենը, կարճամրերը և միսը ներմուծվում են Վրաստանից և Իրանից, բայց Հայաստանի կլիման բարենպաստ համեմատություն ունի Վրաստանի և Իրանի

նկատմամբ: Հայաստանում աճեցված բանջարեղենը, ստենք՝ լոլիկը և վարունգն իրոք
օժտված են լավ համային հատկանիշներով: Մշակված սննդամթերքի առումով
հետազոտական բիմի կարծիքն այն էր, որ դրանք, բացառությամբ Եվրոպայից ներմուծված
ապրանքների, ցածրորակ էին և ամալխտան: Շատ ներմուծվող սննդամթերքի օգտագործման
ժամկետը մոտ էր ավարտին կամ այդեն իսկ անցել էր:

Ներմուծվում են բազմատեսակ յոգուրտներ, այդ թվում Գերմանիայից: Հայկական
մածուրը որպես առողջարար սնունդ նույնքան արժեքավոր է, որքան որ ներմուծվող
յոգուրտը: Մածուրի մանրէները տարբեր են՝ կախված շրջանից, և առկա են մածուրի
մանրէների հարյուրավոր տարատեսակներ: Աշխարհի մի քանի առաջատար
ընկերություններ հետազոտում են մածուրի մանրէների օգտակար ազդեցությունն
առողջության վրա: Երև ապրանքն այնպես մշակվի, որ կարողանա բավարարել
սպառողների պահանջները, ապա Հայաստանի սպառողներն անկասկած կնախընտրեն
մածուրը:

Ջգալիորեն ավելի բարձր որակի այս ապրանքները նույն գնով կարելի է արտադրել
Հայաստանում, ընդ որում կատարելով ոչ մեծ ծավալի ներդրումներ, բայց սլատշան կերպով
ապահովելով արտադրական գործընթացը և որակի վերահսկողությունը: Ներմուծվող քերև
արդյունաբերական ապրանքները, բացառությամբ բարձրակարգ ապրանքների
սահմանափակ ծավալի (սրանք ևս հաճախ մակնիշային պատճենակումներ են),
բնութագրվում են ցածր որակով:

Հայերը սրատմական ժամանակներից ի վեր սչքի են ընկում հմուտ ձեռքերով և օժտված են
նորը ու բարեկիրք ճաշակով՝ ի տարբերություն ՆՆՄ-ի այլ երկրների ժողովուրդների, որոնց
առավել բնորոշ է ճաշակի անկատարությունը: Հայաստանում առ այսօր էլ պատրաստվում
են հարուստ ճաշակով նախազգծված բարձրորակ և հյուսաշար գորգեր: Կտրի գործն իր մեջ
պարունակում է շատ հայ կանանց գործով ապահովելու զգալի ներուժ: Մի քանի
օտարերկրյա ընկերություններ, ներառյալ մեկ կանադական, արդեն համատեղ
արտադրություն են ձեռնարկել Գյումրիում և այլ վայրերում:

Ինչ վերաբերում է կաշվե ապրանքներին, Հայաստանում հնարավոր է արտադրել
միջազգային շուկաներում մրցունակ ապրանքատեսակներ: Սովերային տնտեսությունում
կան բավական եռանդուն գործարարներ, որոնք Իտալիայից ներմուծում են կոճակներ ու
լրապարագաներ, իսկ ապա արտահանում պատրաստի հագուստը՝ զանազան մակնիշների
ներքո: Երև այն համբավը, որ Հայաստանում արտադրված կոշիկներն ու կաշվե բաճկոնները
որակով չեն զիջում իտալականին, բայց ավելի էժան են, հնարավոր լինի ներ դնել
արտերկրյա շուկաներում, ապա ապրանքները կարող են հալարտորեն վաճառվել
«Պատրաստված է Հայաստանում» սլիտակով:

Ներմուծվում են շատ կահույք և տնային պարագաներ: Այնինչ, տարբեր նորմազատ փորագրություններ անող և քանդակներ սարքող հայ վարպետների որակավորման մակարդակը բույլ է տալիս արտադրել կահույք, որն ընդունելի որակ կունենա ո՛չ միայն հայրենական, այլև հարևան շուկաների համար: Այն, ինչ պահանջվում է, դա ձևերի հետ կապված հարցերի և սպառողների ճաշակների մանրագնհիմ ուսումնասիրությունն է: Կահույքի ներմուծումն առնչվում է փոխադրման բարձր ծախսերի հետ, և գնային տեսակետից հայկական ապրանքներն ավելի քան մրցունակ կլինեն:

Հայաստանին ներհատուկ նյութից՝ գեղիտից պատրաստված զանազան կահավորանքն ու պարագաները գրավիչ են համաշխարհային շուկայի համար: Տարբեր շուկաների կարիքները բավարարող ապրանքների շուկայավարման ու մշակման, ինչպես նաև վաճառքի անհրաժեշտ ջանքերի գործադրման միջոցով կարելի է առաջ մղել Հայաստանի ներքին ռեսուրսների և արհեստավորների օգտագործմամբ բարձր ավելացված արժեքով արտահանելի ապրանքների արտադրությունը:

Մրանք օրինակներ են, քե ի՛նչ է հնարավոր անել, ելնելով ձեռքի տակ եղած ռեսուրսներից: Եթե մարդիկ գործի մեջ դնեն իրենց միասնական իմաստությունը, սպա ի հայտ կգան զարգացման շատ ու շատ ավելի հնարավորություններ:

3)-ը ընդգրկում է մի ամբողջ շարք ոլորտներ, որոնք սերտորեն կապված են վերը նշված 1)-ի և 2)-ի խթանման հետ: Այստեղ պետք է նկատի ունենալ բարելավումների իրականացումը սոցիալական ենթակառուցվածքներում, ներառյալ օդանավակայանները (չեչտադրումը՝ համակարգչային կողմի վրա, այդ թվում՝ ինչ վերաբերում է կառավարմանը և օգտվողներին հարմարությունների սպառողներին), ճանապարհները, հաղորդակցությունը, հյուրանոցները: Ընդգրկված են նաև մետաղի՝ մոլիբդենի, պղնձի և ոսկու հանքային ռեսուրսների շահագործումն ու արդյունավետ արտադրության կազմակերպումը: Տարրականից սկսած մինչև համալսարանական մակարդակը կրթության համակարգի կատարելագործումը և մարդկային ռեսուրսների զարգացման բարելավումը՝ օրինակ, մեծահասակների վերակրթման ծրագրերի միջոցով՝ նույնպես ներառված են 3) խմբում:

(2) Արդյունաբերական զարգացման քաղաքականությունը

1) Իդեալական արդյունաբերական քաղաքականությունը

Արդյունաբերական զարգացման քաղաքականությունը պետք է համապատասխանության մեջ լինի բաժին 5.2-ում առաջարկված ազգային զարգացման միջնաժամկետ պլանի՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՊԱՏԿԵՐ-2005»-ի հետ, և ծառայի որպես արդյունաբերական զարգացման պլանի կենսագործման իրատեսական հենք: Արդյունաբերական քաղաքականությունը, հատվածների խթանման միջոցով, պետք է գործնական հենք

սալահովի «ՅԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՏՎՊԱՏԿԵՐ-2005»-ին, որը կարելի է համարել սզգային միջնաժամկետ զարգացման հիմնարար պլան: Պլանը ստեղծելու ժամանակ ելման կետը կարևոր նշանակություն ունի:

Անհրաժեշտ է հստակ կերպով գնահատել Հայաստանի արդյունաբերության վիճակը: Այս անհրաժեշտ կլինի վերլուծել և գնահատել Հայաստանի արդյունաբերության ուժեղ և բույլ կողմերը, նրա զարգացման ներուժը և տնտեսական կենսունակությունը՝ հաշվի առնելով արտաձին գործոնները, ներառյալ ֆիզիկական գործոնները, միջսզգային մրցակցությունը և պահանջվող ֆինանսավորման հնարավոր աղբյուրները:

Ինչպես արժարժվել է 2.2.2.(1)-ում, Արդյունաբերության և առևտրի նախարարության կազմում կան քաղաքականությանը գրառվող մի քանի բաժիններ, որոնք, սակայն, համապատասխան հաստիքների բացակայության պատճառով ըստ էության չեն իրականացնում որևէ շոշափելի գործառնություն: Այնպես որ, պլանավորման խնդիրները պետք է հանձնարարել կարողունակ և նպատակամղված աշխատողների:

Քաղաքականության հիմնական խնդիրների գատորոշման նպատակով սուկա պայմանների վերլուծության փուլում հարկ կլինի, որ մասնավոր հատվածում տիրող կարծիքների լայն սպեկտրը գտնի իր արտացոլումը: Այս գործընթացն արժեքավոր կլինի նաև պետական ծառայողների սպազան խթանելու առումով: Յուրաքանչյուր ձեռնարկության սոջև ծառայած են բազմաթիվ հիմնահարցեր, և ձեռնարկություններն օրը լսանյութ ժամ պայքար են մղում դրանց դեմ: Հաջողակ ձեռնարկությունների շարքում կան այնպիսիները, որոնք սպավինում են իրենց կողմից սահմանված քաղաքականության իրականացմանը, քանի որ չեն կարծում, քե կարելի է հույս դնել կառավարության կողմից համապատասխան քաղաքականության իրականացման կամ օժանդակության ցուցաբերման վրա: Այս ձեռնարկությունները լավ գիտեն, քե ինչ քաղաքականություն պետք է վարի կառավարությունը, և ի գորու կլինեն ներկայացնել իրատեսական առաջարկություններ:

Ամենակարևոր գործոններից մեկը՝ դա արդյունաբերության կառուցվածքային բարեփոխումն է: Պետք է ընդունվի այն իրականությունը, որ Խորհրդային համակարգի ներքո բարգավաճած մեծ արդյունաբերական ձեռնարկությունները, որոնք ժամանակին արտադրում էին մեքենայորեն պատվերով սպահովված արտադրանք, այժմ մեռած են կամ դարձել են փոքր հատվածների բաժանված միավորներ և հազիվ են կարողանում գոյատևել դեֆիցիտների ծանրության տակ: Բացի այդ, հարկ է էլնել և այն նախապայմանից, որ Հայաստանը գործնականում չունի սուաջատար որևէ ճյուղ:

Չարգացման գերակայությունները, որ ուրվագրվել են (1)-ում, գրեթե ամբողջությամբ

կարելի է կիրառել արդյունաբերական քաղաքականության նկատմամբ: Այսուհանդերձ, արդյունաբերական հատվածի (չհաշված կենտրալնեռգետիկան) խթանման միջոցով պետության կառավարման առանցքային խնդիրները լուծելու հետ կապված հարցերը պետք է սահմանվեն հետևյալ կերպ.

- համախառն ներքին արտադրանքի ո՞ր մասն իր վրա կարող է վերցնել տնտեսության այս հատվածը.
- աշխատողների ի՞նչ քվարանակ կարող է այն կլանել.
- ի՞նչ նախատ կարող է բերել հատվածը երկրի առևտրի հաշվեկշռի բարելավմանը.
- որո՞նք են նախատակներին հասնելու առավել արդյունավետ քաղաքական գործիքները.
- ո՞րն է նրանց ջոկո ծախսը.
- որտեղի՞ց է ձեռք բերվելու ֆինանսավորումը:

2) Քաղաքականության գործիքները

Ֆինանսներին, հարկային համակարգին, ներդրումներին, օրենքներին և համակարգերին վերաբերող խթանման միջոցներն ուրվագրված են ամեն մի համապատասխան բաժնի գլխամասում:

3) Այլ երկրների (գարգացող տնտեսությունների) արդյունաբերական քաղաքականության օրինակների հետազոտումը

Հայաստանում քաջատեղյակ են Ռուսաստանի և Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի անցումային քաղաքականությանը և այնտեղ տեղի ունեցող գործընթացներին, մանավանդ որ վերջիններս էլ աջակցություն և ուղղորդություն են ստանում ԱՄՆ-ից և Համաշխարհային բանկից: Մակայն, այստեղ բավարար ուշադրություն չի դարձվել Արևելյան Ասիայի երկրների որդեգրած զարգացման քաղաքականությանը, որոնք պակաս զարգացածից վեր են անվել զարգացող տնտեսության և կամ էլ զարգացող երկրից դարձել են զարգացած երկիր:

Հայաստանի զարգացման քաղաքականությունը մշակելու համար լավ կլինի աչքի առաջ ունենալ հաջող օրինակների մի ընդգրկուն ցանկ: Հետազոտական խումբն առաջարկում է, որպեսզի հայկական կառավարությունն ուսումնասիրի արդյունաբերական քաղաքականության պլանավորման և իրականացման այն գործընթացը, որ որդեգրվել է Արևելյան Ասիայի երկրներում: Նման ուսումնասիրման առարկա կարելի է գտնել Մինգասպուրում, Մալայզիայում և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետությունում:

Իրենց զարգացման ուղղվածության ժամանակային կտրմով և ուղղվածության առումով վերը նշված երեք երկրները տարբերվում են միմյանցից: Մինգասպուրը բնեռվել է առևտրի ու ֆինանսների գործառնական կենտրոն դառնալու վրա և բարենպաստ ներդրումային

միջազգայր ձևավորելու նպատակով ներդրումներ և այլն ենթակառուցվածքներում՝ նախահանգառային շինություններում, հաղորդակցության ոլորտում, ճանապարհաշինության և զանազան գրասենյակների կառուցման մեջ, ինչպես նաև ո՛չ ֆիզիկական կառույցներում, և այս ամենը բերել է այն հաջողությանը, որ երկիրն այսօր ճաշակում է:

Մալայզիայի բարգավաճումը ձեռք է բերվել շնորհիվ էլեկտրատեխնիկայի և էլեկտրոնիկայի ընկերությունների ներգրավման, մեծ մասամբ՝ Դնարնիայից: Չինաստանում, սկսած Դեն Սյաոսյինի «խաղաղության հարավային նախաձեռնությունից», նահանգները մրցակցում էին օտարերկրյա ներդրումների (հատկապես՝ վերամշակող արդյունաբերության բնագավառում) խթանման քաղաքականություն իրականացնելու գործում, և արդյունքում հաջողվեց հասնել արտահանման շեշտակի ընդլայնմանը, ինչն էլ իր հերթին պայմանավորեց տնտեսական աճի բարձր տեմպերը: 1997թ. վերջին Չինաստանն արդեն մի ամուր տնտեսական հաստատություն էր, որի արտաբժույթի պահուստը կազմում էր 140 միլիարդ ԱՄՆ դոլար, այն ժամ երբ 1988-ին այն ընդամենը 3,4 միլիարդ էր: Բնդիսուրբ այս երեք երկրների համար՝ դա օտարերկրյա կապիտալի ինտենսիվ ներդրումն է և տնտեսական աճի բարձր տեմպը: Սինգապուրում մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ն 1996թ. հասել էր 30 հազար ԱՄՆ դոլարի:

Տեղեկանքի ձևով ստորև բերվում է երեք երկրներում օտարերկրյա կապիտալի ներդրման և արտաբժույթի պահուստների դինամիկան 1991-ից մինչև 1996թ. ընկած ժամանակահատվածում:

Աղյուսակ 5.3.1.1 ՕՌՆ-երի դինամիկան 3 երկրներում (միավորը՝ միլիարդ ԱՄՆ դոլար)

	(Հիմքը)	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Արտաբժույթի պահուստը		
								1988	1996	1997
Սինգապուր	Հաստատում	1,4	1,7	2,0	2,8	3,4	4,0	16,9 ↗	76,9 ↘	71,3
Մալայզիա	Հաստատում	6,2	7,0	2,4	4,3	3,7	6,8	6,5 ↗	27,0 ↘	20,8
Չինաստան	Իրագործում	4,4	11,0	27,5	33,8	37,5	42,3	3,4 ↗	105,0 ↗	139,9

(Աղբյուրը՝ Տնտեսական պլանավորման գործակալություն, ճապոնիա)

Ստորև համառոտ կերպով նյութագրվում է էլեկտրատեխնիկական և էլեկտրոնիկայի արդյունաբերության զարգացման նպատակով Մալայզիայի կառավարության որդեգրած քաղաքականության մոդելը:

ա) Սկսած 1960-ական թվականներից՝ արդյունաբերացման նախնական փուլից, Մալայզիայի կառավարությունը հատուկ շեշտ է դրել վերամշակող հատվածի էլեկտրատեխնիկական և էլեկտրոնիկայի ճյուղի խթանման վրա: 1970-ականներին նախաձեռնվեց ազատ առևտրի գոտու (ԱԱԳ) ստեղծումը, զուգակցված անհրաժեշտ

ենթակառուցվածքների՝ էլեկտրականության, ջրամատակարարման, հեռախոսային կապի, ճանապարհների և կոյուղու ցանցի սպասարկմամբ: ԱԱԳ-ում արտադրության համար պահանջվող ճյուղերի և բաղադրիչների ներմուծումն ազատված էր հարկումից: ԱԱԳ-ը ստեղծվել էր արտահանական՝ իրենց արտադրանքի ավելի քան 80%-ն արտահանող ճյուղերի համար:

բ) Մալայզիայի կառավարությունը գրավիչ հարկային խթաններ էր տրամադրել ներդրողներին՝ առանց որևէ ազգային խտրականության: Այս հարկային խթանները ծայրաստիճան արդյունավետ գտնվեցին օտարերկրյա ներդրումներ ներգրավելու գործում: Այստեղ կարևոր գործոն հանդիսացավ նաև էժան աշխատուժի առկայությունը:

գ) 30 տարի ստաջ իր զարգացման նախնական փուլից ի վեր կիսահաղորդիչների արդյունաբերությունը Մալայզիայում զնալով բարգավաճում է: Կիսահաղորդիչների արդի արտադրությունը հիմնականում հավաքման բնույթ է կրում, բայց և այնպես Մալայզիան այս առումով հանդիսանում է աշխարհի երեք խոշորագույն կենտրոններից մեկը: Սպառողական էլեկտրոնիկան Մալայզիայի առաջատար ճյուղերից մեկն է: Մալայզիան ներգրավել է շատ օտարերկրյա ներդրողների, մասնավորապես՝ Դալայնիայից, և դարձել է օդափոխիչներ, գունավոր հեռուստացույցներ և սուդիո տեսասարքավորում արտադրող և արտահանող գլխավոր երկրներից մեկը:

դ) Մալայզիան իր զարգացման ճանապարհին ստեղծել է երկարաժամկետ մտապատկերներ (Ռուվազիժ 2020թ. համար, նոր տնտեսական քաղաքականություն): Ի լրումն, Մալայզիայում մշակվել են տնտեսական զարգացման միջնաժամկետ պլաններ (Պետական զարգացման պլաններ)՝ յուրաքանչյուրը 10 տարվա կտրվածքով: Բացի այդ, մշակվել են նաև կարճաժամկետ՝ 5-ամյա պլաններ: Ի հավելումն, պատրաստվել են արդյունաբերության զարգացման երկու 10-ամյա հիմնարար պլաններ, որոնք հատկապես շատ արդյունավետ եղան վերամշակող հատվածի ստաջ մղման գործում: Էլեկտրատեխնիկան և էլեկտրոնիկան երկրի տնտեսական քաղաքականության ներքո միշտ էլ ստացել է գերակայություն:

(3) Արտահանման խթանման քաղաքականությունը

Արտահանման խթանման առումով ամենակարևոր խնդիրը՝ դա նպատակային շուկաների պահանջները բավարարող արտահանելի ապրանքների արտադրությունն է: Արդյունաբերական ապրանքների ցանկը, որ Հայաստանը կարող է արտահանել, խիստ սահմանափակ է: Հայ գործարարների և արդյունաբերողների միությունը դիմել է

կառավարությանը՝ խնդրելով ցույց տալ հետևյալ աջակցությունը.

- արտահանման խթանման աջակցություն.
- օտարերկրյա գործընկերների առաջադրում.
- փորձագիտական աջակցություն.
- ֆինանսական աջակցություն.
- հարկային զեղչերի արամադրում:

Ի՞րո՞ւմն վերոհիշյալի, որպես ընթացիկ խնդիր բարձրացվել է նաև բեռնափոխադրումների հիմնահարցը, և շատերը մատնանշել են ցամաքային տրանսպորտով ստեմանները հասելու հետ կապված հոգսերի քերական անհրաժեշտությունը: Մա դյուրին լուծվող հարց չէ, բայց երև կառավարությունը ձեռք առնի Վրաստանի հետ տնտեսական կապերն ամրապնդող բայեր, ապա կարելի կլինի հասնել վիճակի գոնե մասնակի բարելավմանը:

1) Արտահանման շուկաների կացությունը

Արտահանման շուկաները կարելի է դասակարգել չորս խմբերի.

- ԱՊՀ երկրներ.
- հարևան երկրներ (Իրան, Միջին Արևելք, Եգիպտոս, այլ).
- զարգացած երկրներ (ԵՄ, Հյուսիսային Ամերիկա, Ռուսաստան).
- զարգացող երկրներ (Հարավ-արևելյան Ասիա, Աֆրիկա, Կենտրոնական և Հարավային Ամերիկա):

Այս շուկաներն իրարից տարբերվում են սպառողների ճաշակով, տեղեկությունների ձեռքբերման դժվարությամբ, լեզվով, խթանման եղանակներով և այլնով:

ա) Արտահանման գործի փորձառության կուտակումը

Ձեռնարկություններին, ընդհանուր առմամբ, պակասում է արտահանման կազմակերպման փորձն ու կարողությունը: «Առևտրի կետ Հայաստան»-ը և ՋՀԳ-ն ի վիճակի են ապահովել արտահանման և ներդրումների խթանմանը վերաբերող որոշ հիմնական գիտելիքներ և տեղեկություններ, սակայն խիստ սահմանափակ քյուզնի, մարդկային ռեսուրսների, տեղեկատվական բազայի և փորձառության պայմաններում դեռևս չեն կարողացել դառնալ իրենց հաճախորդների վստահությունը վայելող հաստատություններ: ՋՀԳ-ը պետք է ջանք քափի տեղեկություններ հավաքել շուկայի չափի, մրցակցության, տեխնոլոգիայի մակարդակի և այլնի մասին, որպեսզի հարկ եղած դեպքում համապատասխան ծառայություններ մատուցի հաճախորդներին: Գոյություն ունեն տեղեկությունների ձեռք բերման այնպիսի աղբյուրներ, ինչպիսիք են զարգացած երկրների մեծ մասում ստեղծված՝ ներմուծման խթանման կազմակերպությունները:

Մասկոնխայում JETRO-ն (Ճապոնիայի արտաքին առևտրի կազմակերպությունը) սխառական կազմակերպություն է և սլատասխանատու է ճերմոժժան խրանժան համար: Այն տեսաժտսլավենների և հլատարակոժժների միջոցոժ շոկայական տեղեկատոժություն է տախհոժոժ րարժոժ ներոժ ոժնեցոժ ճերմոժական ապրանքների մասին: Չարգացոժ երկրներից ճերմոժոժոժ խրանեղոժ նսլատսկոժ, կազմակերպությունն առանժին դեպքերոժժ նաև հոժանատոժոժ է ճերմոժական առևտրի ցոժցահանդեսների անցկացոժոժ:

բ) Շոկաների բնորոժ գժերը

- Չարգացաժ երկրների շոկաներոժժ աոկա էն շոկայատարման, տեխնոլոգիաների, հոժմի, յոժրահատոկ սարքատոժոժան արտադրության և էներսսլայմանագրսլային հարսլերոժությունների աոժոժոժ ուազմատարական գորժոժեկերներ գտներոժ հնարատրոժություններ: Այստեղ նաև կարեղի է ժեոք բերեղ անհրաժեշտ գորժնական գիտեղիքներ, ինչ վերսլերոժ է ապրանքի որսկի սլայտոժմանը, գների սահմանմանը, արտադրական համակարգերի գորժաոժոժյանը, շոկայատարման եղանակներին և ընեկերոժյան կազմակերսլմանը:

- ԱՊՅ երկրները Հայաստանի տոժանդական առևտրային գորժոժեկերներն են: Այս երկրների հաժնխորդների/գնորդների հետ լեզոսլային հարորդակցոժյան հիմնահարց չկա և փոխորժոժնման հասներոժ ոյոժին է: Ստկայն, ի հետևանք ՆևՄ-ի փլոզման և շոկայական տնտեսոժյանն անցներոժ ժանսլարիին ԱՊՀ երկրների կրաժ ոժժարոժությունների, վերջիններիս շոկայական սլայմանները ենքարեկվե էն խոշոր փոխոխոժությունների: Մասնատրաալե, արտահանողների համար յորջ խնդիր են հանդիսանոժժ րահանջարեղի շեշտակի անկոժոժ և վժարոժմների հետ կատվաժ անորոժոժյունը:

- Հայերն ընդհանոր աոժմանք տեղսլ էն հարևան երկրների շոկաների մասին: Իրանից Հայաստան են ներմոժվոժ րազմարիվ էժամագին ապրանքներ: Խնդիրն այն է, որ սլղ ապրանքների արտադրման ժախքն Իրանոժժ ավեղի ցաժր է, րան Հայաստանոժ: Այս շոկաներից օգտակար դասեր կարեղի է աոժել այն մասին, քե ներմոժմանը փոխարիոժոժ և սրտահանական արտադրոժյուն գարգացներոժ գորժոժժ որքան կարեոժր է հասներոժ գնային և որսկային մրցոժնակոժյան ապահոժմանը:

գ) Արտահանման տեղեկատոժի րատրաստոժմը

ՉՀԳ-ոժժ ընքացքի մեջ են արտահանման տեղեկատոժի րատրաստման աշխատանքները: Ցանկը ներառեղոժ է ժեոժնարկոժյան անվանոժոժ և արտահանեղի ապրանքը: Չեոժնարկոժյունների արամսլրաժժ հին ու գոժնարափ յոսանկարները և արտադրանքի անժաշակ ներկասլացոժմը կարոժ է բերեն հակաոակ արոյունքի, այսինքն՝ կարոյացոժների

մոտ ստեղծեն այն կարծիքը, որ Հայաստանն ի վիճակի է արտադրել միայն ցածրորակ ապրանքներ:

ՉՀԳ-ի ֆինանսական միջոցները բույլ չեն տալիս հրատարակել հարմար տեսք ունեցող տեղեկատու: Տեղեկությունների բարձրագույն էական նշանակություն ունի, բայց աշխատատար լինելու համգումանքը խնդիրներ կարող է առաջ բերել: Շատ դեպքերում առաջին հրատարակությունից հետո բարձրագույն հարցի մոռացության է մատնվել, ինչը բերել է զետեղված տեղեկությունների նկատմամբ օտարերկրյա ներմուծողների և հայրենական արտահանողների վստահության կորստին:

դ) Մասնակցությունն առևտրային տոնավաճառներին

Մասնակցությունն առևտրային տոնավաճառներին կարևոր է ո՛չ միայն ապրանքները ցուցադրելու, այլև զնալ՝ գալու ճանապարհին շուկայական տեղեկություններ հավաքագրելու տեսակետից: Ամենակարևոր բանն է տեղյակ լինել օտարերկրյա մրցակիցների արտադրած ապրանքների տեխնիկական մակարդակի և նրանց նոր սչակումների ուղղության մասին:

ե) Գործընկերների որոնումը

Անհրաժեշտ է եռանդուն կերպով որոնել արտահանման գծով հնարավոր գործընկերների՝ ներմուծման գործակալների, ներմուծողների, վաճառողների, տեխնիկական արտոնագրողների և արտոնագրյալների:

զ) Փորձագիտական աջակցությունը

Ի յրոմն շուկայավարձան, արտադրական տեխնոլոգիաների և կառավարման հարցերում օժանդակության, ձեռնարկություններին հարկ է օգնել մաս վերը նշված հմտությունների ձեռքբերման խնդրում: ՉՀԳ-ը պետք է խորհի վերապատրաստման այնպիսի մի ծրագիր ձեռնարկելու մասին, որի միջոցով անհրաժեշտ գիտելիքներ կմատուցվեն առևտրային տոնավաճառին պատրաստվելու, շուկայական հետազոտության եղանակների, արտահանման համառոտ խթանման, հաճախորդի հետ հարդորակցվելու և գործնական հետևողականության վերաբերյալ: Հավանաբար կարիք կլինի, որ վերապատրաստման ավարտից հետո ՉՀԳ-ը շարունակի աջակցություն ցույց տալ մասնակից ձեռնարկություններին:

է) Ֆինանսավորումը

Սա արտահանելիս ձեռնարկություններին դիմակայող միակ խոշորագույն հիմնահարցն է: Սկզբունքային խնդիրն այստեղ այն է, որ շրջանառու միջոցների սակավության պատճառով հնարավոր չի ապահովել արտադրության համար հումքի և նյութերի ձեռքբերումը: Շատ

յեսպրերում կան նաև դժվարություններ, կապված արտահանական կարողությունն ընդլայնելու նպատակով անհրաժեշտ միջոցների հայրայքման հետ:

2) Քաղաքականության գործիքները

Այս հիմնահարցերին լուծում գտնելու համար պետք է ձեռք առնվեն քաղաքականության հետևյալ միջոցառումները:

ա) ՉՀԳ-ի ամրապնդումը

ՉՀԳ-ն արտահանման խթանման և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների համար իրական «One-Stop-Shop» մեկ կանգառի կենտրոն դարձնելու նպատակով հարկ է մեծապես ամրապնդել նրա գործառույթները, բյուջետային միջոցները և մարդկային ռեսուրսները (մանրամասն քննարկումը տե՛ս բաժին 5.4 (5)-ում):

բ) Չարգացման միջոցների ապահովումը

Կառավարությունը պետք է անհրաժեշտ աջակցություն ապահովի շահագրգիռ և նպատակամղված հայկական ձեռնարկություններին՝ ստեղծելով մի կառույց, որը մեղմ պայմաններով ֆինանսական միջոցներ կտրամադրի ապրանքներ ու ծառայություններ արտադրելու և արտահանելու (ներառյալ՝ ներմուծմանը փոխարինելու), ինչպես նաև նոր արտադրանք մշակելու համար: Կոմկրեստ կառույցին վերաբերող առաջարկները ներկայացված են բաժին 5.4.-ի (1)-ում և (2)-ում:

գ) Հարկային աջակցությունը (տե՛ս 5.3.2.(2).)

դ) Ժամանակակից առևտրային ընկերության խթանումը

Հայաստանում կան բազմաթիվ փոքր առևտրային ընկերություններ, որոնք հիմնականում տեղակայված են Երևանում: Արտահանումն ընդլայնելու նպատակով անհրաժեշտ է խթանել մի քանի արդիական առևտրային ընկերությունների զարգացումը: Առևտրային ընկերությունները բաջատեղյակ կլինեն միջազգային առևտրի կանոններին և ավանդույթներին և կկարողանան քանակություններ վարել առևտրային գործընկերների հետ: Ռոնենալով նման կարողունակություն, առևտրային ընկերություններն ի վիճակի կլինեն շահել առևտրային գործընկերների և ֆինանսական հաստատությունների վստահությունը: Անհրաժեշտ կլինի, որ դրանք ի սկզբանե լինեն բավականաչափ կապիտալացված և հաստիքավորվեն միջազգային առևտրի բավարար գիտելիքներ ու փորձառություն ունեցող մարդկանցով: Արդյունավետ միջոց կարող է հանդիսանալ, եթե հարկային զեղչ կիրառվի արտահանումից եկամուտների և ֆինանսական օժանդակության նկատմամբ (այս վերջին դեպքում՝ արտահանման ավելացման չափին համամասնորեն):

(4) Սեփականաշնորհման մեթոդաբանության կատարելագործումը

1) Գնահատումը

Փոքր ձեռնարկությունների գնահատումն ըստ էության կատարվում է համաձայն հաշվարկի՝ հիմնված գրաված սարածքի մակերեսի և տեղադրությամբ սլայմանավորվող արժեքի: Խոշոր միջազգային մրցույթները պատրաստվում են ներդրումային բանկիրների կողմից: Գնահատման հիմնահարցը վերաբերում է միջին և մեծ ձեռնարկություններին, կրթ գնահատման էլակետ է ընդունվում հաշվեկշռային արժեքը:

Սեփականաշնորհման նախարարությունում քննարկվում են շահույթի և կանխիկի հոսքի վրա հիմնված գնահատման եղանակները: Վերջիններս, որոնք լայն օգտագործում են գտել Արևմուտքում, հեշտ չի լինի կիրառել Հայաստանում, քանի որ ներկայումս շատ դժվար է պլանավորել կանխիկի հոսքը: Այսուհանդերձ, նշված եղանակները պետք է որվեն գործառության մեջ, որովհետև դրանք, տնտեսության և ձեռնարկությունների կայունացմանը զուգընթաց, ավելի ու ավելի համապատասխան կդառնան իրականությանը: Գնահատման այս եղանակները կիրառելի են նաև ֆոնդային՝ արժեքային բորսայի համար: Ներդրումային բանկիրները սովորաբար կատարում են մի քանի տիպի գնահատում՝ հիմնված ակտիվների, եկամուտների, աճի տեմպի, կանխիկի հոսքի, համեմատելի բազմապատիկների և այլնի վրա: Այստեղ բոլոր արժեքներն իրարից տարբերվում են, բայց մատնանշում են քննարկման ենթակա արժեքների լայնույթը:

2) Սեփականաշնորհման նախապատրաստումը

Սեփականաշնորհման մասին 1997թ. դեկտեմբերի 26-ին ընդունված օրենքի 7-րդ հոդվածը շատ լավ է բացատրում ընթացակարգը: Պատասխանատու նախարարությունները պետք է ապահովեն տեղեկություններ ֆինանսական դրության մասին և պատրաստեն նյութավարական և տեխնիկական գործունեության սլանը, ինչպես նաև մշակեն բարելավման առաջարկություններ: Վնասների պատճառները զատորոշելու նպատակով նրանք կարող են դիմել աուդիտորական գործակալությունների և, անհրաժեշտության դեպքում, կազմավորել ժամանակավոր փորձագիտական խմբեր, որոնք կոչված կլինեն որոշարկել առանձին հատվածներում կառուցվածքային փոփոխությունների իրականացման ուղղությունները:

Պահանջվում է անել հետևյալը: Առաջարկում ենք Արդյունաբերության և առևտրի՝ ձեռնարկությունների առավել մեծ բանակ վերահսկող նախարարությունում ստեղծել մի առանցքային խումբ: Ռազմավարության և վերակառուցման գծով մասնագիտացած որևէ ծանրակշիռ խորհրդատվական ֆիրմայի փորձագետները պետք է երկարաժամկետ

խորհրդատվություն ստանալու նշված խմբի անդամներին: Առանձին ձևաթուղթերով խորհրդատվություն տրամադրելու համար վերջիններս կօգտագործեն ժամանակավոր փորձագետների ծառայությունները: Հարկ է ձեռքի սակ ունենալ խմբեր, որոնք ձևաթուղթերով կօգտվեն կազմել ֆինանսական հայտարարագրեր/հաշվետվություններ:

Ներկա օրենքի իրագործումը կապված է դժվարությունների հետ, քանի որ բիչ են որակյալ կառավարիչները: Սույն ծրագիրը պետք է սկսել 2 կամ 3 ձևաթուղթերից, իսկ սալս և, ռեսուրսների գոյացմանը համընթաց, ավելացնել դրանց քանակը:

3) «80/20» Պետական ձևաթուղթերի կառավարումը

Պետական ձևաթուղթերի կառավարումը սկսվում է վերը նկարագրված ձևով: Հենց սեփականաշնորհումը սկսվում է, օրենքը սահմանափակում է նախարարությունների գործողությունները ձևաթուղթերի նկատմամբ (հոդված 8): Սակայն, կարևոր նկատառում է պահպանել և, հնարավորության դեպքում, բարձրացնել ձևաթուղթերի արժեքը: Հետևաբար, կարևոր հանգամանք է, որպեսզի փորձագետները ղեկավարեն գնահատումը և ուղղակիորեն ուղղվածությունը: Պետք է գտնվեն այնպիսի կառավարիչներ, որոնք ի վիճակի լինեն հետևելու նշված ուղղակիորեն ուղղվածությանը, և հարկ կլինի դիմել դրսից փորձագետների օգնությանը:

4) Մաս-մաս վճարումը

1997թ. դեկտեմբերի օրենքից երևում է, որ մինչև 10 տարի ժամանակահատվածով մաս-մաս վճարումները կիրառվում են միայն փոքր ձևաթուղթերի առումով: Այս դրույքը լավ է, քանի որ փոքր ձևաթուղթերը չունեն ֆինանսավորման սղբյուրներ, և սա բույլ է տալիս արագ ու արդար լուծում գտնել հիմնահարցին:

Ինչպես հետևում է սեփականաշնորհման հրապարակվող ազդագրերից, սեփականաշնորհումը և վճարումն իրականացնելու համար գնորդներին կան հայտողներին տրվում է 2 ամիս ժամանակ: Սա պետք է որ դժվար խնդիր լինի և հավանաբար բացառում է որոշ գնորդների մասնակցությունը:

Քննարկման պետք է առնվի փայլամասնական սեփականատիրոջ ֆինանսավորելու նպատակով հիմնադրամի ստեղծման հնարավորությունը, հատկապես ինչ վերաբերում է աշխատանքային կոնկրետիվներին: Միջոցները կարող են ձեռք բերվել Բրքրոյանի հիմնադրամից և բանկային համակարգի միջոցով տրամադրվել ներդրողների խմբերին: Աշխատողների խմբերը կարելի է կազմակերպել ESOP-ի՝ աշխատողների արժեթղթային սեփականատիրոջ ծրագրի ձևով: Այս միջոցով հնարավոր կլինի սեփականաշնորհման գործընթացում ներգրավել առավել շահագրգիռ և հանձնառու կողմերին:

5) Բաժնեմասային ընտրանքները

Եթե ձեռնարկությունը հասնի դրական արդյունքների, ապա պետական բաժնի մի մասը կարելի է նախապես սահմանված կարգով փոխանցել մասնավոր բաժնետերերին կամ/և աշխատողներին: Մա մի բանի տարվա ընթացքում կարող է կազմել բաժնետոմսերի 5 կամ 10%-ը: Պետության նվազած բաժնեմասն ի վերջո կարող է ավելի շատ եկամուտներ բերել պետությանը, և ձեռնարկությունը կդառնա տնտեսության շահութաբեր ու արդյունավետ բաղադրատարրը:

6) Սեփականաշնորհման ազդագրման համար հրապարակված տեղեկությունները/սահմանված ժամկետները

Թերթում պարունակած տեղեկությունները խիստ անբավարար են, և բանիմաց ներդրողը դրանց հիման վրա հազիվ թե կարողանա հիմնավորված որոշում կայացնել ներդրում կատարելու մասին: Մի այդպիսի քարզմանված ազդագրում են ոչ մի նշում չգտա վաճառքի ծավալի վերաբերյալ: Բնականոն լինելու համար մրցույթը պետք է իրականացվի երկու քայլերի կիրառմամբ.

- առաջինում պետք է ներկայացվի շահագրգռվածությունը՝ հաստատված մտադրության մասին ուղերձով: Մա պետք է հիմնված լինի հրապարակված որոշ հիմնական տեղեկությունների վրա.
- երկրորդ փուլում, որ կոչվում է «պատշաճ հաստատակամություն», հարկ է ապահովել առավել մանրամասն տեղեկություններ: Մույն տեղեկությունների շրջանակը, սվյալ փուլի ժամկետն ու գործընթացը պետք է պարունակվեն մտադրության մասին ուղերձում կամ դրա հավելվածում: Վաճառող կողմին կարող է պահանջվել «չբացահայտման մասին համաձայնագրի» կնքում:

Խոշոր կամ միջին ձեռնարկություններին առնչվող մրցույթների պարագային սեփականաշնորհման առաջարկության ժամկետը կարող է տևել 35 օր, իսկ գործն ավարտին հասնելը՝ ևս մինչև 2 ամիս: Սեղմ ժամանակամիջոցը դրսից ներդրողներին քույլ չի տալիս մինչ հայտ ներկայացնելը տեղյակ դառնալ ձեռնարկության իրական վիճակին:

7) Պետական բյուջեի նկատմամբ պարտավորությունները

Որպես կանոն այս պարտավորությունները ենթակա են անհապաղ կատարման և դրանով իսկ վանում են որոշ ներդրողների: Կախված հանգամանքներից, արժև բնության առնել որոշ վճարումների հետաձգման կամ երկարաժամկետ պարտքի (նույնիսկ՝ սեփական միջոցների) փոխակերպման ենարավորությունը:

8) Թափանցիկության ապահովումը

Սեփականաշնորհման գործընթացում ամենակարևոր տարրերից մեկն է ապահովել, որպեսզի մարդիկ ի վիճակի գտնվեն վստահ լինելու, որ սեփականաշնորհման գործընթացը, սկսած ձեռնարկության զննատուրից և վերջացրած սեփականաշնորհման կամ վաճառքի գործարքի կնքմամբ, իրականացվել է ազնիվ և արդար ճանապարհով: Խոստովելու համար 2.2.2-ում նկարագրված դեպքերից և վնասակար ասեկոսեմներից, որոնք տանում են հանրության վստահության կորստին, Լական է ստեղծել այնպիսի սրայմաններ, որ հրապարակվեն հնարավորիս լայն տեղեկություններ և գործընթացը տեղի ունենա առավելագույս քափանցիկ կերպով: Սեփականաշնորհման նախարարությունն այս առումով շատ ջանքեր է քափում, սակայն անհրաժեշտ են շարունակական և ընդգրկուն միջոցառումներ:

9) Սեփականաշնորհումից հասույթի օգտագործումը

Առ 1999թ. հունվարի 1-ը, սեփականաշնորհումից կառավարության հասույթը կազմել է մոտավորապես 90 միլիոն ԱՄՆ դոլար, բայց պարզ չէ, թե ինչպես է օգտագործվել այդ գումարը: Եթե սույն միջոցների մեծ մասն ուղղվել է բյուջեի դեֆիցիտի ծածկմանը, ապա ներկա պահին կարելի է միայն ավստոսալ այդ մասին՝ և ընդամենը:

Հետագա սեփականաշնորհման պարագային, սակայն, անհրաժեշտ կլինի ապահովել, որպեսզի հասույթն օգտագործվի համաձայն Նախօրոք սահմանված նպատակների: Հետագոտական բիմի մոտեցումն այն է, որ նման եկամուտների առնվազն 50%-ը հարկ է ուղղել Հայաստանի արդյունաբերության խթանմանը: Ի մասնավորի, հատկապես ցանկալի կլինի այդ միջոցները հատկացնել Ջարգացման բանկին, ՓՄՁ-երի աջակցման հիմնադրամին և մյուս համակարգերին, որոնք կոչված կլինեն աջակցել Հայաստանի մասնավոր հատվածի ձեռնարկություններին, ինչպես առաջարկված է 5.4. (2)-ում և (3)-ում:

(5) Ներդրումների խթանման քաղաքականությունը

Բարձրագույն առաջնություն պետք է տրվի այն ճյուղերում հայրենական կամ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների խթանմանը, որոնք կարող են արտադրել առկա մակարդակի համեմատ ավելի մեծ ավելացված արժեքով ապրանքներ ու ծառայություններ, և որոնք կարող են վաստակել օտարերկրյա արժույթ կամ պահպանել այն:

1) Ներդրումների խթանման հենքը

Ներդրումային միջավայրը Հայաստանում, ներառյալ օրենսդրա-դատական համակարգը, օտարերկրացիների փայամասնակցության սահմանները, աշխատելու քույլտվությունը,

բնակվելու բույսավորությունը, հարկային համակարգը և մարտատուրքերը, ընդհանուր առմամբ անցել է ձևավորման փուլը:

Ավելորդ է ասել, թե հայկական տնտեսության ներկայի և սպագայի առումով ի՞նչ կենսական նշանակություն ունեն ներդրումները (հայրենական թե օտարերկրյա) մասնավոր հատվածում: Այն փաստի գիտակցումով, որ եթե չչափվի ընթացիկ հաշվեկշռի խոշոր դեֆիցիտի հետ կապված իրավիճակը, ապա երկիրն արտասահմանի հետ իր գործարքներում կրախփի անվճարունակության հիմնահարցի հետ, Հայաստանի կառավարությունը պետք է առաջնահերթ գերակայություն տա սպարանքների ու ծառայությունների արտահանման (ներառյալ՝ ներմուծման փոխարինման) ներում ունեցող ճյուղերում օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների առաջ մղմանը:

Այս ամենը, ի նկատի ունենալով մինչ օրս կառավարության հետապնդած ներդրումային քաղաքականությունը, դեռ բավարար չի: Փաստորեն, բացի «Արմենտելի», կոնյակի գործարանի և մի քանի հյուրանոցների վաճառքից, որևէ խոշոր օտարերկրյա ներդրում չի կատարվել: Վերաձևակոչ հատվածում եղել են փոքր ներդրումներ: Ներդրումների խթանման քաղաքականությունն արդյունք է ունեցել այն, որ ներդրումներն իրականացվել են փոքր առևտրային ձեռնարկություններում և ներքին սպառմանը կողմնորոշված ճյուղերում: Չհաշված ո՛չ մեծ քվով աշխատատեղերի ստեղծումը, չկա որևէ անհրաժեշտություն տնտեսաքաղաքական աջակցություն ապահովել անալկոհոլ խմիչքներ արտապրողների ներգրավմանը, որոնք բերում են սոսկ ներմուծման և ներքին սպառման ընդլայնմանը (այս կարգի ձեռնարկությունները հավանաբար մուտք կգործեն շուկա, անկախ այն բանից՝ ցանկալի՞ է նրանց ներկայությունը, թե՞ ոչ):

Պայմաններ պետք է ստեղծվեն հեշտացնելու օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներն այնպիսի՝ ճյուղերում, որոնք կարող են ապահովել աշխատատեղերի ավելացում, արտահանման ընդլայնում կամ ներմուծման կրճատում, և կառավարությանը հարկ է եռանդուն և հաստատակամ կերպով հասնել հենց այս տիպի օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ներգրավմանը:

Անհրաժեշտ պայմանների գերակա տարբերի շարքում են ներդրողներին տրամադրվող հարկային արտոնությունները: Առկա հարկային մեխանիզմը այնքան էլ գրավիչ չէ վերաձևակոչ հատվածում ներդրումներ կատարելու համար, որտեղ ներդրման պահանջվող ծավալը համեմատաբար մեծ է, իսկ նախքան առևտրային արտադրությունն ու վաճառքն ընկած զարգացման ժամանակահատվածը՝ բավական երկար (հարկային համակարգը մեկնաբանվում է 5.3.2 (2)-ում):

2) Համակարգել կառավարության ստորաբաժանումների և տարբեր պետական գործակալությունների գործունեությունը

Կարևոր է լավ հորիզոնական համակարգում ապահովել սմեն մի նախարարության և պետական գործակալությունների միջև: Կառավարության յուրաքանչյուր աշխատակից պետք է կիսի բնդիսմուր ըմբռնումը երկրի զարգացման գործում օտարերկրյա ներդրումների ունեցած էական դերի մասին: Առանց նման կոնսենսուսի օտարերկրյա ներդրումների համար անհրաժեշտ ընթացակարգերը կարող են դառնալ աշխատատար և տևական: ՉՀԳ-ն օտարերկրյա ներդրողներին բացատրել է, որ հնարավոր է հիմնել ձեռնարկություն, բացել բանկային հաշիվ և ձեռք բերել բնակության քույրավություն: Սակայն, որքան հասկանում ենք, դրա համար սյահանջվում է ծախսել մեկ ամիս կամ նույնիսկ ավելի: Պարզ չի, քե ո՞րն է նման հապաղման պատճառը: Գործընթացի երկարաձգումը օտարերկրյա ներդրողի մոտ այն տարածությունն է ստեղծում, որ կառավարական տվյալ կազմակերպությունն անգործառու է կամ էլ գործառու է, բայց կազմակերպությունում կան ամարդյունավետ կամ անճարակ աշխատողներ: Օտարերկրյա ներդրողներն ու գործարարներն իրենց փորձից գիտեն, որ այն շուկաներում, ուր գործարար միջավայրն ամարդյունավետ է կամ չկա բավարար բավանցիկություն, ամարդյունավետության պատճառով աճում են բիզնեսով զբաղվելու տեսանելի և ո՛չ տեսանելի անողղակի ծախսերը, և ներդրումները չեն կարող շահութաբեր լինել, ուստի և նման շուկան գրավիչ չեն համարում ներդրումների համար:

Չինաստանում գոյություն ունեն երկրի նահանգների կողմից ստեղծված տեխնիկական զարգացման 36 գոտիներ, որ համատեղ ձեռնարկություն հիմնելու կամ ներդրում կատարելու գործարքի ձևակերպումը կարող սկսվել և ավարտվել մեկ օրում և մեկ շենքում: Կան մասնագետներ և քարզմանիչներ, դրանք կոչված են պատասխանելու ներդրողներին հուզող բազմաթիվ հարցերին՝ կապված օրենքների, հարկերի, ֆինանսների, շինարարության, բժշկական սպասարկման, կոմունալ ծառայությունների սակագների և այլնի հետ: Նրանք սմեն կարգի անվճար խորհրդատվություն են տրամադրում ներդրողներին:

Պարզեցված ընթացակարգի սահմանումը կկանխի բյուրոկրատական բաշքուկը և կաշատասունությունը:

3) Բարձրաստիճան կառավարական պաշտոնյաների դերը

Բարձրաստիճան կառավարական պաշտոնյաները միշտ պետք է լինեն երկրի լավ զովագրուներ: Ուր էլ որ նրանք մեկնեն, պաշտոնապես քե նույնիսկ մասնավոր այցով, նրանք պարտք ունեն խրանել Հայաստանը որպես մի երկիր, որտեղ օտարերկրյա ընկերությունները կարող են շահավետ ներդրումներ կատարել: Այս նպատակով նշված մարդկանց տեղյակ պետք է դարձնել օտարերկրյա ներդրուների համար առկա գործարար միջավայրի մասին:

Երբեմն նրանց հարկ կլինի ակտիվ ձևով ներդրավել հնարավոր ներդրումների աղբյուր համարվող երկրներ ներդրումային առաքելություններ կազմակերպելու պատասխանատու գործին: Տվյալ նպատակին կարելի է ծառայեցնել այդ երկրների համակարգերն ու բյուջեն:

4) Զարգացած երկրների համակարգերի և բյուջեի օգտագործումը

Գոյություն ունեն որոշ զարգացած երկրների կողմից ընձեռված հնարավորություններ, օրինակ՝ սեփական համակարգերը, որոնք կարող են անմիջական օգտագործման մեջ դրվել՝ բավարարելու համար Հայաստանում օտարերկրյա ներդրումների խթանման կարիքները:

Ճապոնիայի պարագային, Հայաստանի կառավարության խնդրանքով JICA-ն կարող է որոշակի ժամանակահատվածով ՁՀԳ գործուղել օտարերկրյա ներդրումների կամ արտաքին առևտրի փորձագետների: Բացի այդ, հնարավոր է դիմել JETRO-ին՝ խնդրելով Ճապոնիայում կազմակերպել օտարերկրյա ներդրումներին նվիրված սեմինար: JETRO-ն կարող է կազմակերպել նաև Ճապոնիայից հնարավոր ներդրողների փաստահավաք առաքելություն:

5) Զբոսաշրջության խթանումը՝ «Այցելելք Հայաստան»

Հայաստանն Ասիայի (ներառյալ Ճապոնիան) առավել քիչ հայտնի երկրներից մեկն է: Երկիրը պետք է ավելի շատ բացվի միջազգային համրության առջև: Ճանապարհներից մեկը՝ դա օտարերկրյա զբոսաշրջիկների ստվար խմբերին երկիր հրավիրելն է: Նրանք սեփական աչքերով կտեսնեն Հայաստանի ներդրումային հնարավորությունները: 2001թ. զբոսաշրջային բարոզարշավի լավ առիթ է (Քրիստոնեության 1700-ամյակը): Այդ արշավը (ասենք՝ «Այցելելք Հայաստան» կարգախոսով) պետք է սկսել հիմա՝ 1999թ.: Հայաստանում առկա են զբոսաշրջության զարգացման բավարար սեսուրսներ՝ հին եկեղեցիներ, լեռներ, լճեր, գիւհի, կոնյակ, մրգեր և հյուրասիրություն:

6) Սփյուռքի միջազգային ցանցը

Ձևավորվում է ԱՄՆ-ի և Եվրոպայի Սփյուռքի աջակցության ուժեղ ցանց: Այս ցանցը պետք է շատ օգտակար լինի, և կարելի է ակնկալել համարյա թե անվճար ծառայությունների մատուցում: Հաշվի առնելով այն իրավիճակը, որ ՁՀԳ-ը չունի ոչ մի արտասահմանյան գրասենյակ, իսկ հայկական դեսպանատների թիվն աշխարհում խիստ սահմանափակ է, տվյալ ցանցը կարևոր նշանակություն է ստանում: Հայկական կառավարությանը հարկ է սատար կանգնել Սփյուռքի ներկայացուցիչների գործունեությանը՝ առաքելով խթանման հետ կապված տարբեր տեղեկություններ ու նյութեր, և քաջալերել նրանց ակտիվությունը՝ հանրային ճանաչում ապահովելով ինչպես նրանց բնակության երկրներում, այնպես էլ հայրենիքում՝ Հայաստանում: Հակառակ դեպքում այդ մարդկանց խանդավառությունը

գնալով կխտմբի: Բացի այդ, Հայաստանի կառավարությունը պետք է խորհի ապագայում նրանց գործունեությունն ընդլայնելու նպատակով որոշ բյուջեսուային միջոցներ հատկացնելու մասին:

5.3.2. Կառուցվածքային հենքի բարելավումը և օգտագործումը

(1) Իրավական համակարգը և դատական միջավայրը

Քանի որ 1998թ. հուլիսին ընդունված Քաղաքացիական օրենսգիրքը մեր այցելության ժամանակ դեռևս չուներ որևէ անգլերեն քարգմանված տարբերակ, ուստի մենք չկարողացանք գնահատել դրա հնարավոր ներգործությունը գործարարության վրա: Ստորև բերվող մեկնաբանությունները հիմնված են հետազոտական քիմի այցելած ձեռնարկությունների կառավարիչներից 1998թ. ընթացքում քաղած կողմնակի տեղեկությունների և Հայաստանի ներդրումային միջավայրը գնահատելու նպատակով IRIS-ի կատարած վերլուծության արդյունքների վրա:

Օտարերկրյա հնարավոր ներդրողների առաջին տպավորությունն այն է, որ դժվար է հայրայել սկզբնական՝ էլակետային տեղեկություններ: Նրանք ցանկանում են պարզորոշ իմանալ իրենց անձնական իրավունքներն ու պարտականությունները, ինչպես նաև ներդրումներն ու սեփականությունը պաշտպանելու իրենց իրավունքը: Նրանք ուզում են վստահ լինել, որ վեճի կամ օրինազանցման պարագային ծագող հիմնահարցեր կարող են ստանալ իրենց գոհացուցիչ լուծումը:

Ձեռք բերված տեղեկությունների հիման վրա, ստորև ամփոփ կերպով և ներդրողի կողմից տրվող գերակայության կարգով քվարկվում ու շարադրվում են հետազոտական քիմի նկատառումներն սուկա հիմնահարցերի վերաբերյալ:

1) Պաշտպանությունն ընդդեմ մենաշնորհների և ազատ մրցակցության երաշխավորումը

Չկա օրենք մենաշնորհների մասին: Քիչ են սպառողների պաշտպանության օրենքները: «Ձեռնարկությունների և ձեռնարկատիրական գործունեության մասին» օրենքում մի հորում կա «անազնիվ» մրցակցության պարագային պետության միջամտության վերաբերյալ: Սակայն, սուկա չէ «անազնիվ մրցակցության» որևիցե սահմանում, ուստի և նշված կետի կիրառումը հարցականի տակ է: Ազատ մրցակցությունը պետք է երաշխավորվի ոչ միայն «անազնիվ մրցակցության» պարզորոշ օրենսդրական սահմանման, այլև իրականացման հստակ մեխանիզմների ներդրման միջոցով:

2) Մտավոր սեփականությունը

Նոր Քաղաքացիական օրենսգիրքը սրբաբանական է մտավոր սեփականությանը նվիրված բաժին, քայց մենք չենք տեսել անգլերեն քարգմանությունը: Մեր ուսումնասիրության ընթացքում մի քանի անգամ շեշտվել է մտավոր սեփականությանը վերաբերող օրենքների բացակայությունը: Հայաստանի և ԱՄՆ-ի միջև 1992թ. կնքված երկկողմանի պայմանագրերով երկու կողմերը համաձայնության են հանգել մտավոր սեփականությունը պաշտպանելու անհրաժեշտության մասին: Այս հարցը կարևոր նշանակություն ունի գործարար մարդկանց համար, սա հատկապես վերաբերում է նրանց, ովքեր բանեցնում են գերարդիական տեխնոլոգիաներ: Նրանք ուզում են վտահ լինել, որ իրենց ակտիվները հուսալիորեն պաշտպանված են:

3) Սնանկացումը և պարտքերի փոխհատուցումը

Սնանկության մասին 1997թ. ընդունված օրենքը քերի է: Քաղաքացիական օրենսգրքում բաժին կա իրավաբանական անձի սնանկացման մասին, սակայն մենք չենք տեսել անգլերեն քարգմանությունը: Այս գրանցումը ներառում է չմարված պարտքերը փոխհատուցելու իրավունքի վրա: Չեռնարկությունները պետք է աշխատեն կիրառելի գործարքների հիման վրա, և պարտքերի փոխհատուցումը՝ դա կարևորագույն գործոն է: Քանի դեռ չի հաստատվել գործարքների ու պայմանագրերի բաց և գործադրելի համակարգ, դժվար կլինի կողմերի միջև ձևավորել «փոխադարձ վստահություն»՝ մատակարարման վարկ կամ բանկային ֆինանսավորում տրամադրելու համար:

4) Վեճերի կարգավորումը

Վեճերն արագ և արդար կարգավորելու նպատակով գործարար մարդկանց սպահանջվում է մասնավոր իրավաբարության համակարգ: Հունվարին միջնորդ դատարաններին և միջնորդությանը վերաբերող օրենքով հիմնվեց նման համակարգ: Հույս կա, որ սա բույլ կտա օրենքի ոգուն համապատասխան ապահովել վեճերի արագ կարգավորումը: Նշվում է, որ բացակայում են իրականացման շատ ընթացակարգեր, և մենք չենք կարող ասել՝ արդյո՞ք այս բարելավումները գործնականում կարողարացնեն եղած սպասելիքները:

Ողջ դատական համակարգը 1998թ. հունվարին ենթարկվել է վերանայման, նպատակ ունենալով ստեղծել ավելի արագ գործող մի համակարգ: Ընդամեն, գործընթացն իրականացման փուլում է և համակարգի ներգործությունը գնահատելու համար սպահանջվում է որոշակի ժամանակ:

5) Բիզնեսի սկսումը

Բոլոր ձեռնարկությունները պետք է գրանցվեն, և օրենքն ասում է, որ դա հարկ է կատարել

30 օրվա ընթացքում: Գանգատներ կան, որ գրանցող մարմինները պահանջում են դիմումի փաթեթով նախատեսվածից ավելի փաստաթղթեր, ինչը հետաձգում է գործընթացը և ընձեռում կաշառակերության հնարավորություններ:

Ըստ Կառավարության որոշումների, ձեռնարկատիրական գործունեության որոշ սահմանված տեսակներով գրառվելու համար պահանջվում է արտոնագիր: Տարբեր նախարարություններ ունեն սարքեր մոտեցումներ, և ընթացակարգերն այնքան էլ հստակ չեն: Այս ամենը պետք է ի մի բերել մեկ միասնական օրենքում, որն էլ կսահմանի բոլոր պահանջները:

6) Հողի օգտագործումը

Իրավաբանական անձինք և օտարերկրացիներն իրավունք չունեն լինել հողի սեփականատեր: Վարձակալության ժամկետն օտարերկրացիների համար սահմանափակված է 10 տարով: Երբ ընկերությունները սեփականաշնորհվում էին, նրանց միտժամանակ տրվում էր հողի օգտագործման կարճաժամկետ կամ երկարաժամկետ իրավունքը: Այս իրավիճակը պետք է պարզորոշվի: Անհրաժեշտ է սահմանել վարձակալության ավելի երկար ժամկետներ կամ հողի մի մասը ձեռք բերելու կանոնակարգված քայլեր: Բիզնեսի համար տարածքների օգտագործման իրավունքի և ծախսերի առումով պետք է որոշակիություն լինի:

Սահմանափակ ժամանակահատվածում ընդունվել են շատ օրենքներ: Օրենսդրությանը հաճախ հակասական ու ոչ պարզ բնույթ է կրում և չի ապահովում իրականացման մեխանիզմներ: Քաղաքացիական նոր օրենսգրքում պետք է ներ առվեն որոշ հոդվածներ, որոնք բոլոր կտային ներդաշնակ հարաբերակցության մեջ լինել մինչ այլ ուժի մեջ մտած այլ օրենքների հետ: Դատաիրավական միջավայրը, օրենքների պարզորոշ սահմանմամբ և պահանջ գործադրելիությամբ, պետք է աջակցի ձեռնարկությունների արդյունավետ գործունեությանը:

(2) Հարկային խթանները

1) Ընդհանրագիրը

Հարկային խթաններն արդյունաբերական զարգացմանը սատարող կարևոր միջոց են: Փոխադրումների ոլորտում եղած սահմանափակումների պայմաններում իր նպատակների՝ օրինակ, օտարերկրյա ներդրումների ներգրավմանը՝ հասնելու համար Հայաստանում անհրաժեշտ է կիրառել հզոր և խիստ գրավիչ հարկային խթաններ: Ինչպես ցույց է տրվել բաժին 2.2.3.(2)-ում, շահութահարկից մոտորերը կազմում են ընդհանուր պետական եկամուտների 10 %-ից էլ պակաս մասը: Հետևաբար, եթե շահութահարկի գծով մտցվեն

ժամրակչիտ արտոնություններ, ապա դա չի բերի հարկային մուտքերի կարուկ անկմանը: Ավելի ճիշտ կլինի ակնկալել, որ շահութահարկից մուտքերն աճեն՝ ի շնորհիվ ներդրումների ընդլայնման, օավերային ամտեսության կրճատման և տնտեսության վրա այլ ընդգրկուն ներգործության: Ներդրումների աճին համաձայնորեն կավելանան նաև ԱԱՀ-ից և ևկամտահարկից մուտքերը:

Արդյունաբերական քաղաքականությունը ներդաշնակ պետք է սահմանվեն հստակ գերակայություններ և ապա հզոր խթաններ մշակվեն ու կիրառվեն այն սահմանափակ ոլորտներում, որոնք, արդյունաբերական քաղաքականության տեսակետից, կարող են ապահովել բարձր արդյունքներ: Հայաստանի արդյունաբերական քաղաքականության գերակայություններին համապատասխան, քննարկման և նրակա հնարավոր հարկային խթանները հետևյալն են.

- օտարերկրյա ներդրումների հարկային խթաններ.
- ներդրումների հարկային խթաններ.
- արտահանման հարկային խթաններ.
- տեխնոլոգիայի կատարելագործման հարկային խթաններ:

Կարևոր է առաջ մղել ինչպես արտահանական, այնպես էլ ներմուծմանը փոխարինող ճյուղերը: Տեխնիկական ղեկավար է գերակայություն տալ ներմուծմանը փոխարինող ճյուղերին՝ որպես մի ընդհանրության: Կարծում ենք, մախապատվությունը պետք է սրվի ներմուծմանը փոխարինող այն արտադրատեսակներին, որոնց գծով Կառավարությունը կսահմանի օտարերկրյա ներդրումների և ընդհանրապես ներդրումների հարկային խթաններ:

Հարկային խթանները քննարկելիս պետք է ընդունել, որ «փոխգիջման կապ» գոյություն ունի արդարության կամ քափանցիկության և արդյունաբերական քաղաքականության առումով դրանց ազդեցության միջև: Ինչպես մենք կնկարագրենք ավելի ուշ, Հայաստանը հարկային խթաններ է կիրառում 500 միլիոն դրամը գերազանցող օտարերկրյա բոլոր ներդրումների նկատմամբ՝ անկախ գործունեության ոլորտից: Սա ըստ երևույթին շատ լավ է արդարության կամ քափանցիկության տեսակետից: Սակայն, արդյունքում այն բարենպաստ ուժիմ է ստեղծում Հայաստանի զարգացման տեսածիրից քիչ կարևոր ներդրումների համար: Երկրին առավել անհրաժեշտ վերամշակող ճյուղերի առումով, որոնց մինչև շահութաբեր դառնալը երկար ժամանակ է պահանջվում, սա փաստորեն անհմաստ խթան է:

Կառավարության քաղաքականությունը հարկ է բևեռել ո՛չ քե արտարուստ հավասարության, այլ հայկական տնտեսության կենսունակության և կայուն զարգացման գործնական ապահովման վրա: Ելնելով Հայաստանի տնտեսության ներկա վիճակից և ներդրումների (հատկապես՝ օտարերկրյա) կարևորությունից, հարկային խթանները պետք է

քննարկվեն մի քանի որոշակի չափանիշները մեկ համակարգի մեջ միակցելու տեսանկյունով:

Չափանիշներից մեկը՝ դա ներդրումների ծավալն է: Այս առումով օտարերկրյա ներդրումների համար այստեղ սահմանված 500 միլիոն դրամի չափանիշն սղայունքում բացառում է փոքրածավալ օտարերկրյա ներդրումները: Մյուս կողմից, ի նկատի չի առնվում մեծածավալ ներդրումների ներգրավման խնդիրը: Օրինակ, դասակարգումը 1) 200 հազարից-ից մինչև 1 միլիոն ԱՄՆ դոլարի, 2) 1-ից մինչև 10 միլիոն ԱՄՆ դոլարի և 3) ավելի քան 10 միլիոն ԱՄՆ դոլարի կարող է բերել տարրեր տիպի օտարերկրյա ներդրողների ներգրավմանը:

Մեկ այլ կարևոր չափանիշ է դասակարգումն ըստ Հայաստանի տնտեսության զարգացման ուղղությունից և սղայունաբերական քաղաքականության նպատակներից բխող առաջնայնության: Վերջինս սահմանելու համար հարկ է քննության առնել զանազան գործոններ: Հայաստանի դեպքում առավել կարևոր գործոններ պետք է համարվեն 1) ավելացված արժեքի մեծությունը, 2) տեխնոլոգիայի արդիականությունը և 3) արտահանման ավելացումը (արտարժույթի ներհոսքի ապահովում կամ արտահոսքի կասեցում): Անհարկի բարդացումներից խուսափելու նպատակով բավարար կլինի այս երեք գործոնները նշել որպես եռաստիճան համակարգի «Ա», «Բ» և «Գ» մակարդակներ:

Ներդրողները կամ ձևոնարկությունները ընտրում են չափանիշները:

Կարելի է լրացուցիչ կերպով քննարկել և ի նկատի առնել նաև աշխարհագրական շրջանը և աշխատողների քանակը: Ըստ էության, անհրաժեշտ է խորն ուսումնասիրման հիման վրա որոշել միասնական չափանիշը՝ համակցելով նշված երկու չափանիշները:

Վերոչարագրյալ պլանը նպատակ չունի խտրականություն դնել օտարերկրյա և ներքին ներդրումների միջև: Այսուհանդերձ, օտարերկրյա ներդրումներին կարելի է տալ փոքր-ինչ ավելի մեծ գերակայություն, քանի որ դրանք երկիր են բերում այնքան պակասող արժուրային միջոցները:

2) Պահանջվող հարկային խթանները

Ելնելով վերոհիշյալ գաղափարից, չորս տիպի հարկային խթանների վերաբերյալ մեր առաջարկությունը շարադրվում է ստորև:

ա) Օտարերկրյա ներդրումների հարկային խթանները

Քաղաքականության մեջ արդեն իսկ որդեգրվել է այն մոտեցումը, որ օտարերկրյա ներդրումների նկատմամբ պետք է կիրառել բարենպաստ ռեժիմ: Ինչպես նկարագրվել է բաժին 2.2.3.(2)-ում, 1998թ. հունվարից պայմանները փոխվել են և «հարկային արձակուրդը»

(2 տարով՝ ներդրման ժամկետից) կիրառվում է միայն 500 միլիոն դրամը գերազանցող օտարերկրյա ներդրումների նկատմամբ: Բարեհաճության մակարդակը նվազել է, քանի որ նախկինում արտոնությունը կիրառելի էր օտարերկրյա ներդրումների ավելի փոքր ծավալների համոզելու:

Սա ըստ երևույթին տեղի է ունեցել, նախատակ ունենալով խթանել առավել կարևոր ճյուղերում (օրինակ՝ վերամշակող արդյունաբերությունում) կատարվող օտարերկրյա ներդրումները՝ էլենելով այն իրողությունից, որ նախկինում արված ներդրումները հիմնականում ուղղվել են այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են ռեստորաններն ու խանութները, որոնք չեն պահանջում մեծ ծավալի ներդրումներ: Սակայն, նման քաղաքականության նպատակին կարելի է առավել արդյունավետ հասնել, եթե խթանները կիրառվեն գործունեության որոշակի ոլորտի նկատմամբ: Օրինակ, հատկապես բարենպաստ խթաններ կարելի է տրամադրել նպատակային ճյուղերին՝ բիոտեխնոլոգիաների արտադրությանը, համակարգչային ծրագրերի մշակմանը, արտահամաձայն կողմնորոշված արդյունաբերությանը և ներմուծմանը փոխարինող արտադրանքային:

Վերամշակող արդյունաբերության պարագային, հարկումից երկամյա ազատումը (և մինչև 8 տարի ժամկետով հարկի 50%-ով կրճատումը, 2002թ. հետո՝ 2 տարով) կարող է այնքան էլ հրապուրիչ չլինի ներդրողներին, քանի որ արդյունաբերողները հաճախ վնասներ են կրում ներդրման առաջին մի քանի տարիներին (ինկորպորացում): Այստեղ ներդրումներն առաջ մղելու նպատակով պահանջվում է, որ «հարկային արձակուրդը» սկսվի հարկվող շահույթ ստանալու տարվանից, հարկային վնասի փոխանցումից հետո: Մենք առաջարկում ենք անցում անել հետևյալ համակարգին:

Աղյուսակ 5.3.2.1 «Հարկային արձակուրդի» տարբերակ - ՕՌՆ-երի խթան

Ներդրման ծավալի առաջնայնություն	0,2-1,0 մլն ԱՄՆ դոլ.		1,0-10,0 մլն ԱՄՆ դոլ.		10,0 մլն. ԱՄՆ դոլ. ավելի	
	0%	50%	0%	50%	0%	50%
Ա	3 տարի	4 տարի	5 տարի	5 տարի	5 տարի	7 տարի
Բ	3 տարի	3 տարի	4 տարի	4 տարի	5 տարի	6 տարի
Գ	3 տարի	2 տարի	4 տարի	3 տարի	5 տարի	5 տարի

«Հարկային արձակուրդի» սկիզբը՝ հարկվող շահույթ ստանալու տարին, հարկային վնասի փոխանցումից հետո:

Ի լրումն, օտարերկրյա ձեռնարկությունների կողմից շարունակական վերաներդրումը խթանելու նպատակով, կարելի է քննարկված առնել այնպիսի հարկային խթանի կիրառումը, երբ ստացված շահույթից վերաներդրված կապիտալից շահութահարկի որոշակի մասը

(օրինակ՝ 40 %-ը) փոխհատուցվում է տվյալ ձեռնարկությանը: Չինաստանում և Վիետնամում հարկային խթանների նման համակարգ է գործում:

Երև կարևորություն տրվի գերժամանակակից տեխնոլոգիաների ներդրմանն ու դրանց կայուն զարգացմանը, սակայն կարելի է նման նպատակային ձեռնարկությունների հանդեպ կիրառել շահութահարկի դրույրաչափը 25%-ից 15 %-ի իջեցնելու մոտեցումը:

Աղյուսակ 5.3.2.1--ում ներկայացված մոտեցմամբ կարելի է առաջնորդվել նաև վերոնշյալ բ)-ի և գ)-ի նկատմամբ:

բ) Ներդրումների հարկային խթանները

Նորաստեղծ ձեռնարկությունների հարկման բարենպաստ կարգն անցյալում չարաչափվել է, երբ մեկը մյուսի հետևից նոր ձեռնարկություններ հիմնելով և բիզնեսն այս վերջիններից փոխանցելով հաջողում էին խույս տալ հարկումից: Պահանջվում է հարկային խթաններ օգտագործել ո՛չ քե ձեռնարկությունների ստեղծումը, այն ավելի շուտ, դրանցում կատարվող կապիտալ ներդրումներն առաջ մղելու նպատակով: Արժե խորհել նման ներդրումների որոշակի (օրինակ՝ 20%-ի) մասով հարկային զեղչ տրամադրելու մասին: Կարելի է նաև բարենպաստ ռեժիմը կիրարկել ո՛չ քե ընդհանրապես, այլ սոսկ նպատակային ճյուղերի առումով:

գ) Արտահանման հարկային խթանները

Հայաստանում ներկայումս գոյություն չունեն արտահանման հարկային խթաններ: Այստեղ նպատատվոր պայմանների ստեղծումն էական նշանակություն ունի, քանի որ արտահանման ընդլայնումը Հայաստանի համար հույժ կարևոր խնդիր է հանդիսանում:

Մի տարբերակ կարող է լինել շահութահարկի կրճատումը (օրինակ՝ «50% x արտահանման քանորդ» չափով) այն ձեռնարկությունների համար, որոնց իրացման մեջ բարձր է արտահանման տեսակարար կշիռը (ասենք՝ 60%-ից ավելի է) ---«Ա» եղանակ:

Մեկ այլ մոտեցում է բարենպաստ հարկում կիրառել այն ձեռնարկությունների նկատմամբ, որոնք բնութագրվում են զուտ արտահանման (արտահանումից համաժ ներմուծումը) մեծ ծավալով, այլ ո՛չ քե արտահանման բարձր քանորդով, որովհետև Հայաստանի կառավարությունն, ըստ էության, պետք է նպատատվոր պայմաններ ստեղծի նախ և առաջ հենց նման ձեռնարկությունների համար: Սակայն, այս տիպի արտոնության գործադրումը հղի է հարկումից խուսանալելու լուրջ վտանգով, քանի որ առավել դյուրին է դրան ընկերությունների միջոցով արհեստականորեն նվազեցնել ներմուծման ծավալը, քան քե նույն կերպ բարձրացնել արտահանման ցուցանիշը: Այս կարգի չարաչափումներից գերծ մնալու համար հարկ կլինի մշակել որոշակի մեխանիզմ:

Օրինակ, կարելի է մտածել զուտ արտահանման աճի գումարի որոշակի (դիցուք՝ 20%-ի) մասով հարկային զեղչ հատկացնելու մասին --- «Բ» եղանակ:

Եթե համակցենք «Ա» և «Բ» եղանակները կամ, այլ խոսքերով, եթե արտոնության կիրառկման նպատակով հաշվի առնվի երկու եղանակներով հաշվարկված գումարներից փոքրը, ապա կարելի է ձևավորել զուտ արտահանման խոշոր ծավալ ունեցող ձեռնարկությունների բարենպաստ հարկում ենթադրող և ընդամին զգալի չարաչափումները բացառող խկապես գործուն մի համակարգ:

դ) Տեխնոլոգիայի կատարելագործման հարկային խթանները

Որպես տեխնոլոգիայի կատարելագործման հարկային խթաններ կարելի է նշել այն, երբ քույլ է տրվում կատարել տեխնոլոգիայի բարելավման հետ կապված ծախսերի (օրինակ՝ հետազոտումների և մշակումների կամ վերապատրաստման ծախսերի) կրկնակի հանում (հարկվող շահույթը հաշվարկելիս իրական ծախսը կրկնակի հանվում է), և երբ, ելնելով այլ ծախսերի գումարի ավելացումից, հատկացվում են հարկային զեղչեր: Սակայն, նման սրտոնությունները պարունակում են հարկումից խույս տալու որոշակի ռիսկ, քանի որ դրանց հաշվառման հաշվապահական համակարգը լավ չի մշակված: Հարկումից խուսափելու վաանգն ավելի փոքր է, եթե հենակետ է ընդունվում աճի գումարը, այլ ոչ թե որոշակի բազային մեծություն: Գիտահետազոտական աշխատանքների նշված հարկային խթանների համակարգն իր կիրառումն է գտել աշխարհի տարբեր երկրներում:

3) Կառավարման տեղական մարմինների հարկային եկամուտների ապահովումը

Հայաստանում գոյություն չունեն հարկերի տեղական տարատեսակներ: Բայց և այնպես, որոշ հարկերից (օրինակ՝ գույքահարկից) ստացվող մուտքերի մի մասը հատկացվում է կառավարման տեղական մարմիններին: Բաժին 5.2.4.-ում արժարժված տարածքային զարգացման քաղաքականությանը հետամուտ լինելու նպատակով կարևոր է հասնել վերջիններիս հարկային եկամուտների ծավալի մեծացմանը: Սակայն, տեղական հարկերի ներդրումը դժվար թե գործնական քայլ լինի, եթե նկատի առնենք հարկերի հավաքման անանցյալ խնդիրը: Առավել գործնական կլինի ընդլայնել առկա համակարգը, երբ պետության հարկային մուտքերի մի մասը հատկացվում է կառավարման տեղական մարմիններին: Հարկային եկամուտների ներկա կառուցվածքի ներքո, ասենք, հնարավոր տարբերակ կլինե՞ր տեղական բյուջեներին փոխանցել ավելացված արժեքի հարկից մուտքերի մի մասը, որի կոնկրետ չափը կորոշվեր՝ ելնելով վարչական միավորի ազգաբնակչության քվարանակից:

(3) Ֆինանսական հատվածի բարեփոխումը

1) Ընդհանրագիրը

Հայաստանում ջուրը և էներգիան գործողությունները ֆինանսական հաստատությունները, և պետք է ասել, որ այստեղ արձանագրվել են մասնակի հաջողություններ, հատկապես ինչ վերաբերում է նման հաստատությունների կայուն ֆինանսական կացությանը: Այստեղ նաև, առկա ֆինանսական հաստատությունները բավարար չափով չեն կատարում ֆինանսական միջնորդության իրենց գործառնությունը: Հայկական բանկերը չեն որոշորում փոխառվական գործունեությանը զբաղվելու որևէ ձևով: Նրանց եկամտի հիմնական աղբյուր են հանդիսանում ներդրումները պետական կարճաժամկետ սպարտառոտներում և դրամական տրանսֆերտները:

Հայաստանի ֆինանսական հատվածում առկա հիմնահարցի էությունն այն է, որ դրամի ներքին շրջանառության մեխանիզմը չի գործում, երբ ավելցուկային միջոցները պետք է կլանվեն բանկային խնայողությունների տեսքով և օգտագործվեն դրանց կարիքը զգացող հատվածներում:

Տվյալ հիմնահարցը կարելի է տրոհել երկու մասի՝ խնայողությունների պակասի և ավանդների պակասի: Ավանդների պակասն ընդհանուր առմամբ ածանցվում է ֆինանսական հաստատությունների հանդեպ մարդկանց վստահության պակասից: Փոխառվության դեֆիցիտը պայմանավորված է այն փաստով, որ փոխառվություն տալը բանկերի համար պակաս գրավիչ է, քան ներդրումը բարձր տոկոսադրույք ունեցող ՊԿՊ-երում, և որ վարկերի ստուգագնման կարողությունը բանկերում քույլ է զարգացած:

2) Ֆինանսական հաստատությունների զարգացման ուղեծիրը

Ֆինանսական հաստատությունների զարգացումն էական նշանակություն ունի Հայաստանի տնտեսության ներկայի և ապագայի համար: Հարկավոր է հիմնական գծերով նախատեսել, թե ինչպիսի՞ն են լինելու Հայաստանի ֆինանսական հաստատությունները 2005 թվականին:

Ամենաուշը մինչև վերը նշված ժամկետը պետք է հասնել այն բանին, որ երկրի մի բանի բանկեր որոշակի վստահություն վայելեն միջազգային ֆինանսական շուկայում: Հայկական որևիցե բանկի նկատմամբ վստահությունը պետք է բարձրացվի այնպիսի աստիճանի, որ, օրինակ, որևէ օգտառու կարողանա ընդունել այդ բանկի բողոքված 10 միլիոն ԱՄՆ դոլարի վարկագիրը, առանց դիմելու օտարերկրյա որևիցե վստահելի բանկի հավաստմանը:

«Բանկ» անվան տակ գոյություն ունեն 35 փոքր ֆինանսական հաստատություններ, որոնք նեո մասամբ, ունենալով խիստ սակավ ավանդներ, ոչ մի ջանք չեն քափում միջոցներ

ներգրավելու գործում, և որոնք ապավինում են բարձր եկամտաբերությամբ պետական կարճաժամկետ սխրատուտոմներին և դրամական փոխանցումներից ստացվող միջնորդավճարներին:

Շրջահայաց վերանայման պետք է ենթարկել Հայաստանին շատ «գանկերի» անհրաժեշտ լինելու հարցը: Որոշ բանկեր աննշան ավանդներ են ներգրավում և, ըստ Լուրյան, ո՛չ բանկային ֆինանսական հաստատություններ են: Այլ բանկեր էլ լոկ գրառված են Ռուսաստանի հետ դրամական փոխանցումներով: Մենք կարծում ենք, որ բանկերը հարկ է ստորաբաժանել հետևյալ երեք դասերին և քաջալերել ֆինանսական հաստատությունների յուրաքանչյուր տեսակի զարգացումը:

ա) Առաջնային բանկեր: Ջրաղվում են ընդհանուր բանկային գործունեությամբ, այդ բվում ավանդների ներգրավմամբ, տարբեր ֆինանսական գործիքների հետ կապված գործառնություններով, վճարումներով և մարումներով, միջազգային առևտրային կարգավորումներով (ճերառյալ վարկագրերը), երաշխիքներով, ներդրումներով, վարկային բարտերի սպասարկմամբ (5-6 նման բանկեր երեի բավական են Հայաստանին): Այս տիպի բանկերին անհրաժեշտ է մոտ 100 անգամ ավելացնել իրենց կապիտալը, որպեսզի կարողանան սատարել ռիսկերի ստանձնումը և հեղինակություն ձևոք քերեն համաշխարհային ֆինանսական շուկայում: Առաջարկում ենք տարեց տարի մեծացնել պահանջվող կապիտալի չափը, օրինակ՝ որպես առաջին նպատակ սահմանելով, որ այն պետք է մինչև 2005թ. աճի մոտ 20 անգամ:

բ) Երկրորդային բանկեր: Բանկեր, որոնք չեն կարող բավարարել կապիտալի վերը նշված պահանջներին: Նրանք գրառվում են սահմանափակ բանկային գործունեությամբ: Օրինակ, նրանք իրավասու չեն գրառվելու միջազգային առևտրի հետ կապված ֆինանսական կարգավորումներով:

գ) Ռ՛չ բանկեր: Այլ ֆինանսական հաստատություններ, որոնք իրավունք չունեն ներգրավելու ավանդներ:

Վերոհիշյալ չափանշումը սոսկ կոպիտ օրինակ է: Բայց մենք կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է որոշակի արմատական բարեփոխում, որպեսզի ամրապնդվի բանկերի կապիտալը → ձևոք քերվի արտասահմանի վստահությունը և բանկերից օգտվողների հավատը → ավելանան ավանդները և, արդյունքում, → ձևավորվի ներդրումների ու ֆինանսների աղբյուր:

3) Ավանդների ապահովագրման համակարգի ստեղծումը

Անհրաժեշտ է քննարկել սովանդների ապահովագրման համակարգի ստեղծման գաղափարը, որը պետք է նպատակատուղված լինի փոխել այն իրավիճակը, երբ մարդիկ իրենց դրամը գերադասում են պահել ո՛չ քան բանկերում, այլ տանը: Համակարգը կոչված կլինի սյաշտպանել մեկ անձի հաշվով մինչև մի քանի հազար ԱՄՆ դոլարի ավանդները և միջոցներ հավաքագրել ի հաշիվ բանկերի վճարած ապահովագրի: Փոփոխական կապիտալի քանդույի վրա հիմնված ապահովագրական դրույքաչափերը, և կամ էլ կապիտալի որոշակի գումարը կարող են բաջալերել բանկերին ամրապնդելու իրենց սեփական կապիտալի կառուցվածքը:

4) Ֆոնդային բորսաների միավորումը և/կամ միաձուլումը

Հայաստանում կան չորս ֆոնդային բորսաներ: Նույնիսկ դրանցից խոշորագույնը՝ Երևանի ֆոնդային բորսան այքի չի ընկնում սուտորի մեծ ծավալով և, դատելով շրջանառվող միջոցներից, լավ չի գործում: Արժեթղթերի ո՛չ ակտիվ առևտրի սկստճանները հիմնականում ածանցվում են արժեթղթերի մասին մարդկանց ունեցած հասկացության և դրանց նկատմամբ վստահության ցածր մակարդակից: Գործնական չէ արժեթղթերի շուկայում ֆինանսական գործառույթ փնտրել ձեռնարկությունների համար: Ավելի բարձր գերակայություն ունի բանկերի կողմից անուղղակի ֆինանսավորման ուժեղացումը:

Թեպետև ֆոնդային բորսաները մասնավոր հատվածի զարգացման տեսակետից անհրաժեշտ են քաղաքացիական են, չկա ոչ մի անհրաժեշտություն, որ Հայաստանում գուզահեռաբար գործեն չորս ֆոնդային բորսաներ, հաշվի առնելով հայկական տնտեսության ծավալը: Հարկ է քննարկման առնել այդ ֆոնդային բորսաների միաձուլման կամ միավորման հնարավորությունը:

5) Ոչ բանկային ֆինանսական հաստատությունների զարգացումը

Հայաստանի ոչ բանկային ֆինանսական հաստատությունների հատվածը, որ ներառում է բանկերից բացի այլ նման հաստատությունները, այսինքն՝ ֆինանսական ապրանքների հետ գործ ունեցող ոչ բանկային հաստատությունները՝ արժեթղթային ընկերությունները, դժբախտ պատահարից ապահովագրման ընկերությունները, կյանքի ապահովագրման ընկերությունները, վարձակալության ընկերությունները և ներդրումային / դրամային խնամատությունները, բույլ զարգացում է ստանում: Գոյություն ունեն դժբախտ պատահարից, կյանքի և բժշկական ապահովագրմամբ զբաղվող մոտ 20 ընկերություններ, սակայն դրանց գործունեության մաշտարը փոքր է, իսկ միջոցների հավաքագրման ծավալը շատ հեռու է այն քանից, որպեսզի հնարավոր լինի արդյունավետ ներհուք ապահովել տնտեսության մեջ:

Միակ հիմնական գործոնը՝ դա նման հաստատությունների նկատմամբ վստահության սրակասն է: Մարդկանց մեծ մասը կարծում է, որ եթե նույնիսկ ապահովագրման պայմանագիր է կնքվել, միևնույն է՝ հարկ եղած դեպքում այն չի կատարվելու:

Ոչ բանկային հատվածի բերի զարգացումն այն գործոններից մեկն է, որոնցով պայմանավորված է բանկերի կողմից գանձվող սուկոսադրույքների բարձր մակարդակը: Կառավարությունը սխալ է քայլեր ձեռք առնի խթանելու ոչ բանկային ֆինանսական հաստատությունների զարգացումը:

(4) Հաշվապահությունը և աուդիտը

1) Նոր հաշվապահական համակարգի ներդրումը

Հաշվապահության բարեփոխումը ներկայումս գտնվում է առաջընթացի փուլում: Ընդ որում ուշադրությունը բևեռվում է արտաքին հաշվետվության համար նոր կառուցվածքային համակարգերի ձևավորման վրա, ինչպիսիք են նոր հաշվապահական ստանդարտների ներդրումը և հաշվապահության նոր օրենքների վավերացումը: Այնուհետև, կարևոր խնդիրներ կլինեն ձեռնարկություններում նոր ստանդարտների կիրառումը և կառավարման հաշվապահության հայեցակարգերի ներդրումը հնարավորինս շատ ձեռնարկություններում, ինչը բույլ կտա համնել կառավարման բարելավմանը:

Հաշվապահների հմտացումը էական նշանակություն ունի հաշվապահության և աուդիտի համակարգերի զարգացման համար, և այս նպատակով անհրաժեշտ է ապահովել գործնական վերապատրաստում անցնելու հնարավորություններ: Հաշվապահական համակարգի փոխարկումը նաև նման հնարավորություն կընձեռնի նոր հաշվապահներին:

Նոր ստանդարտների ներդրման ճանապարհներից մեկը՝ դա դրանց պարտադիր կիրառումն է շատ ձեռնարկություններում: Մակայն, նման հարկայրական եղանակը կարող է բերել հաշվապահական համակարգի մակերեսային՝ առերևույթ փոխարկմանը, ինչը նշանակում է, որ գործառնական մակարդակով ձեռնարկություններում կշարունակեն պահպանվել հնատեղ եղանակներն ու մոտեցումները: Ի արդյունք, բավարար չափով չեն օգտագործվի հաշվապահության նոր համակարգի առավելությունները: Հայաստանում պարտադիր կիրառումը սահմանափակված է կարգավորվող գործունեության որոշ ոլորտներով (բանկեր, ենթակառուցվածքներ), իսկ ընդհանրապես այն կրում է կամավոր բնույթ: Նման կամավոր փոխարկումը վերջ բերված տեսանկյունից կարելի է համարել ընդունելի: Մյուս կողմից, սա կարող է տանել փոխարկման ձգձգմանը և խոչընդոտել մասնավոր հատվածի զարգացումը: Կառավարիչները կարող է չըմբռնեն հաշվապահության փոխարկման օգուտները և մեծ առաջնություն չտան այդ գործընթացին, քանի որ հայկական

ձեռնարկություններն ունեն մի շարք առկախ խնդիրներ: Անհրաժեշտ է կառավարիչներին պարզաբանել գործող համակարգի փոխարկման օգուտները և հասնել նոր համակարգի հաստատուն ներդրմանը, սկսած դրանից մեծ շահ ունեցող ձեռնարկություններից:

Մեծ շահ ունեցող ձեռնարկությունների օրինակ կարող են լինել այնպիսիք, որոնք այդի առաջ ունեն օտարերկրյա գործընկեր կամ բանկային վարկ ձևոր բերելու խնդիրը: Օտարերկրյա ներդրողները կամ բանկերը սովորաբար պահանջում են ֆինանսական հաշվետվությունները կամ գործարար պլանը: Մա կարող է հանդիսանալ փոխարկման, ներառյալ կառավարման հաշվապահության ներդրման դրդապատճառ: Ակնկալվում է, որ օտարերկրյա ներդրումների արդյունքում ձեռնարկություններում նոր ստանդարտների կիրառումը առաջընթաց կապրի:

Մյուս կողմից, հայկական բանկերն ակտիվ չեն փոխատվության գործում. հետևաբար, վերջինս չի կարող հանդես գալ որպես հաշվապահության նոր եղանակների ներդրման շարժիչ ուժ: Այսուհանդերձ, Քրքրորյանի հիմնադրամը և Համաշխարհային բանկի երկատիճան վարկային ծրագիրը կարող են ընձեռնել հաշվապահության և կառավարման հաշվապահության նոր համակարգի գործադրման լավ հնարավորություն:

Այս ծրագրերի ներքո վարկերի տրամադրման համար պահանջվում է մանրամասն գործարար պլան: Կառավարիչները կարող են, ինչպես պահանջվում է, նախապես պատրաստել այդպիսի մի պլան: Մակայն, սա նրանց համար լավ անոթ կձառայի հասկանալու, որ սխառում հաշվապահական տեղեկությունները, բույլ տալով համադրել պլաններն ու իրականությունը, հանդիսանում են ձեռնարկատիրական գործունեության հիմքը:

2) Տեղում աջակցման միջոցով հաշվապահական ստանդարտների

փոխարկումը

Ձեռնարկությունների համար հաշվապահական համակարգի փոխարկումն ավելի արդյունավետ կլինի, եթե տեղում նրանց փորձագիտական աջակցություն ցույց տրվի և՛ Խորհրդային, և՛ միջազգային հաշվապահությանը ծանոթ խորհրդականների կողմից: Այս կարգի օժանդակությունը կարող է գործնական գիտելիքներ հաղորդել ձեռնարկությունների հաշվապահներին, ինչպես նաև սատարել տվյալ ձեռնարկության հաշվապահական համակարգի փոխարկման գործընթացին:

Կոնկրետ դեպքում, օրինակ, կարելի է փորձագիտական աջակցություն (ներառյալ կառավարման հաշվապահության ոլորտը) ցույց տալ այն ձեռնարկություններին, որոնք նպատակ ունեն դիմել 2-աստիճան վարկային ծրագրերով նախատեսվող ֆինանսական

օգնությամբ: Արժե խորհել հաշվապահական համակարգի փոխակերպմանը ներկայումս ԱՄՆ-ի Միջազգային զարգացման գործակալության ցուցաբերած փորձագիտական աջակցության օգտագործման և վերջինս երկաստիճան վարկային ծրագրերում ներառելու նպատակահարմարության մասին:

3) Կառավարման հաշվապահության կարևորությունը

Կառավարման հաշվապահությունը, որ կիրառվում է վճիռներ կայացնելիս, Լական դեր ունի մասնավոր հատվածի զարգացման և արտաքին հաշվետվության համար հուսալի հաշվապահական համակարգի ապահովման գործում: Չնայած կառավարման հաշվապահությունն ընդգրկում է ոչ միայն անցյալ արդյունքները, այլև ուրիշ տվյալներ (օրինակ՝ ապագայի գնահատումներն ու բյուջեն), այստեղևեցայնիվ, դրա համար հիմք կարող են ծառայել հաշվապահական պատշաճ փաստացի գրառումները: Ուստի, երբ անցում է կատարվում նոր հաշվապահական համակարգին, հարկ է ի նկատի առնել ինչպես ֆինանսական, այնպես էլ կառավարման հաշվապահության սլահանջները: Այլոց պահանջվող տեղեկությունների զննուցման առումով ֆինանսական հաշվապահության դերը պասիվ է: Մյուս կողմից, կառավարման հաշվապահությունն ակտիվ դերակատարություն ունի կառավարիչներին պետք եկող տեղեկությունների ձեռք բերման գործում: Կառավարման հաշվապահության վրա շեշտադրումը բերես բույլ կտա կառավարիչներին առավել արդյունավետ կերպով համոզել հաշվապահական համակարգի կարևորության մեջ:

4) Հաշվապահների պատրաստումը/հմտացումը

Հաշվապահության և աուդիտի համակարգերը միջազգային մակարդակին մերձեցնելու նպատակով կայսիանջվի բարելավել համակարգերի գործառությունը և կատարելագործել կառուցվածքային հենքը, օրինակ՝ ստեղծել IAS-ների վրա հիմնված նոր հաշվապահական համակարգեր: Հատկապես կարևոր է պատրաստել ու վերապատրաստել հնարավորինս շատ հաշվապահների, իսկ կառավարիչներին ըմբռնելի դարձնել հաշվապահության նոր փիլիսոփայությունը: Ինչպես նկարագրված է բաժին 2.2.3.(4)-ում, արդեն սկսվել են ACCA-ի՝ Երդվյալ հավաստագրված հաշվապահների ասոցիացիայի կազմակերպած վերապատրաստման դասընթացները: Սակայն, կառավարման հաշվապահության բե ֆինանսական հաշվապահության մեջ մասնագիտացած հաշվապահների հմտացման գործում Լական նշանակություն ունեն գործնական պարապմունքներն ու փորձառությունը, ինչպես նաև արտադրությունից կտրված ուսուցումը: Օտարերկրյա ներդրումները բերում են նոր հաշվապահական եղանակների ներդրմանը և վերը նշված հաշվապահական դասընթացներն անցած մասնագետներին հնարավորություն են ընձևում ձեռք բերել

գործնական փորձ ու հմտություններ: Դրանք նաև օգնում են կառավարիչներին հասկանալ նոր հաշվապահության օգուտները:

5) Աուդիտորների պատրաստումը/հմտացումը

Սկսվել է նաև ֆինանսական հաշվետվությունների աուդիտորների ուսուցանումը: Գործնական փորձառությունը նույնքան անհրաժեշտ ու կարևոր է աուդիտորների, որքան և հաշվապահների համար: Աուդիտորական փորձ կարելի է ձեռք բերել միայն այն երկրների աուդիտորական ֆիրմաներում, որոնց աուդիտորական համակարգը դեռ բավականաչափ չի զարգացած: Ներկայումս Հայաստանում կան սոսկ մի բանի միջազգային ընկերությունների գրասենյակներ: Օտարերկրյա ներդրումների ընդլայնումը բերելու է օտարերկրյա ձեռնարկությունների ֆինանսական աուդիտորների պահանջարկի մեծացմանը, ինչն իր հերթին տանելու է սրտասուհմանյան ֆիրմաների գրասենյակների և աշխատողների քվի ավելացմանը: Նման ֆիրմաներում փորձառություն ձեռք բերած հայ հաշվապահներն սուսաջատար դեր կարող են խաղալ Հայաստանում աուդիտի համակարգի զարգացման գործում:

6) Հաշվապահների կազմակերպության անրապնդումը

Աուդիտի համակարգ ձևավորելու նպատակով անհրաժեշտ է ապահովել մասնագիտական հասուն մարմնի՝ որպես ինքնակարգավորվող գործակալության գոյությունը: Հաշվապահական երեք ասոցիացիաների պլանավորվող միաձուլումը հավանաբար բերի սվյալ գործառույթի անրապնդմանը: Օրինակ, պահանջվում է հետևյալ գործառույթների իրականացումը. հաշվապահության և աուդիտի ստանդարտների սահմանում, գործնական ուղեցույցի կազմում ու վերանայում, էթիկական կոդների բարելավում և կրթման ու վերապատրաստման սատարում: Արժեքնության առնել Հաշվապահների միջազգային ֆեդերացիայից (IFAC) հաշվապահական մարմինների միջազգային կազմակերպությունից և IFAC-ի եվրոպական տարածքային կազմակերպությունից՝ FEE-ից աջակցություն ստանալու հնարավորությունը:

(5) Տեխնոլոգիայի զարգացումը և որակի բարելավումը

1) Տեխնոլոգիայի զարգացումը

Ձեռնարկություններին պահանջվում է, որպեսզի Կառավարությունը միաժամանակյա աջակցություն ցույց տա տեխնոլոգիայի զարգացման հետևյալ 2 առումներով:

- ա) Տեխնոլոգիայի կատարելագործում – ձեռնարկությունների տեխնոլոգիական

մակարդակի բարձրացում: Մա նշանակում է, որ ձեռնարկությունների օգնություն պետք է ցույց տրվի տեխնոլոգիայի առումով միջազգայնորեն մրցունակ դասնալու հարցում, լուծելով վերջին 10 տարվա լճացման հետևանքով իրավիճակից ետ մնալու և սարքավորման հնացման խնդիրը:

բ) **Տեխնոլոգիայի նորացում (նորամուծում)** – կառավարության կամ պետական հաստատությունների կողմից հետազոտումների և մշակումների գործունեության նախաձեռնում: Այդ հաստատությունները պետք է ձեռք բերեն նորագույն տեխնոլոգիաներ և գրադվեն նոր տեխնոլոգիաների գյուտարարությանը, իսկ ապա դրանք տրամադրեն ձեռնարկությունների օգտագործմանը:

Կոնկրետ առաջարկությունները.

ա) տեխնոլոգիայի կատարելագործման աջակցումը.

- Պետական ստուգաբանման հետազոտական լաբորատորիաներ	Ձեռնարկության խնդրանքով՝ փորձագիտական աջակցում, արտադրանքի կատարողականի և որակի ստուգաբանում
- Տեխնոլոգիական խորհրդատվական համակարգ	Արդյունաբերության նախարարի կողմից զրանցվող կամ հախառնազվող որակյալ խորհրդատուներ, որոնք մատուցում են տեխնոլոգիական գնահատման / աջակցման ծառայություններ՝ մնալով խնդրանք ներկայացրած ձեռնարկությունում
- Տեխնոլոգիաների / հմտությունների ուսուցման կենտրոն	Տեսության սերման և հմտությունների բարելավման նպատակով համախառն տեխնոլոգիական կրթման ու վերապատրաստման դասընթացի

բ) Տեխնոլոգիայի նորացման/նորամուծման աջակցումը.

- Առաջավոր տեխնոլոգիայի լաբորատորիա	Պատասխանատու է առաջավոր տեխնոլոգիաների՝ նուրբ էլեկտրոնիկայի, մեխատրոնիկայի և այլնի հետազոտման ու մշակման համար, նպատակ ունենալով նոր քիզնեսի ստեղծումը Հայաստանում:
- Պատենտների խթանում և կառավարում	Պատենտային տեղեկությունների խթանումը և կառավարումը՝ դա միջազգային քիզնեսի կարևորագույն խնդիրն է: Ձեռնարկությունների համար անհրաժեշտ է ունենալ պատենտներ ձեռք բերող, արդյունավետ պատենտի օգտագործումը խթանող և օտարերկրյա գործընկերների հետ հարաբերություններն ուղղորդող մի պետական հաստատություն:
- Տեխնոլոգիայի նորացման հիմնադրամ	Այս հիմնադրամի նպատակը կլինի ֆինանսավելա աջակցել նոր արտադրանքի հետ կապված հետազոտական ու մշակողական աշխատանքներին: Բացի դրանից, ձեռնարկությունները կարիք ունեն նոր սարքավորումներում ներդրում անող մի հիմնադրամի, որը կօգնի նրանց սկսել նոր ապրանքի փաստացի արտադրությունը:

2) Որակի բարելավումը

Ընդհանրապես, արտադրանքի որակի բարելավումը պայմանավորված է տեխնոլոգիայի կատարելագործմամբ: Ուստի, արտադրանքի կատարողականի և հուսալիության բարելավումը հարկ է ընդգրկել վերը նշված ենթաբաժին 1)-ա)-ում: Այսուհանդերձ, շատ դժվար է որակը մշտապես պահել լավ մակարդակի վրա, որովհետև որակը կախված է ոչ միայն տեխնոլոգիայից, այլև մարդու գործելակերպից: Որակը՝ դա սվյալ ձեռնարկության ողջ գործունեության (համակարգի) միակցված արդյունքի համարվում է: Սա նշանակում է, որ որակի հսկողությունը կառավարիչների խնդիրն է: Այդ տեսակետից գործառնության մեջ է դրվում ISO-9000-ը: Ներկայումս, եթե որևէ ձեռնարկություն ցանկանում է գործ ունենալ արևմտյան ընկերությունների հետ, ապա ISO-9000-ը վերջիններիս կողմից դիտարկվում է որպես սվյալ ձեռնարկության գնահատման չափանիշ:

- ISO-ի տարածման խթանումը

Հայաստանում ISO-ին վերաբերող հարցերով զբաղվում է Վարչապետի վերահսկողական կազմակերպությունը՝ SARM-ը (Հայաստանի չափաբանության, հավաստագրման և մերողարանության վարչությունը): Կառավարությունն աստիճանական անցում է կատարում ազգային արդյունաբերական ստանդարտներից (ՀՍ), որոնք երկես ունեն ԳՈՍՍ-ը, դեսպի ISO-ի վրա հիմնված ստանդարտները: Հայաստանը հանդիսանում է ISO-ի կազմակերպական անդամը և իր մասնակցությունն է բերում վերջինիս այնպիսի մարմինների գործունեությանը, ինչպիսիք են CASCOS-ն (Համապատասխանության գնահատման հանձնախումբը), DEVCO-ն (Չարգացող երկրների հարցերով հանձնախումբը) և այլն: Ըստ այդմ, Կառավարությունը սլատրաստվում է Հայաստանում ներդնել ISO-9000-ը և -14000-ը: Սակայն, առ այսօր ո՛չ հիմնադրվել է ISO-ի հավաստագրմամբ զբաղվող որևէ պաշտոնական հաստատություն, և ո՛չ էլ ձեռնարկվել է որևէ գործունեություն, որը կտաներ ձեռնարկությունների կողմից ISO-ի ստանդարտների որդեգրմանը: Ինչ վերաբերում է հավաստագրմանը, ապա Կառավարությունն ուսումնասիրում է Շվեյցարիայի SGS-ի կամ Մեծ Բրիտանիայի ITS-ի հետ համապատասխան պայմանագիր կնքելու հնարավորությունը: Ձեռնարկությունների մեծ մասը տեղյակ չի արևմտյան երկրների ֆիրմաների հետ գործարքներ կնքելու առումով ISO-9000-ի ունեցած կարևորության մասին, և աա կարող է լրջորեն խոչընդոտել երկրից ապրանքների արտահանման խթանումը: Հետևաբար, Կառավարությանը խորհուրդ է տրվում անհապաղ և ամնիջապես մախաձեռնել հետևյալ գործողությունները:

ա) ISO-9000-ի տարածումը ձեռնարկություններին

ISO-ի հավաստագրման ձեռք բերումը զգալի ժամանակ է սպասանջում: Նախապատրաստվելու պահից մինչև հավաստագրի ձեռք բերումը շատ դիմորդ ձեռնարկությունների մոտ մեկ տարի է ձգվում: Հետևաբար, Կառավարությունից պահանջվում է անցկացնել տեղեկատվյալ սեմինարներ ձեռնարկությունների համապատասխան աշխատողների, ինչպես նաև ղեկավար անձնակազմի համար:

բ) ISO-9000-ի համար հատուկ օգնության սխեման

ՓՄՁ-երի համար ISO-9000 հավաստագրի ձեռքբերումը համեմատաբար քանկ միջոցառում է (նախապատրաստման ու հավաստագրման բոլոր ծախսերը միասին կազմում են 5000-10000 ԱՄՆ դոլար): Քանի որ ISO-ն՝ դա համաշխարհային ստանդարտ է, ուրեմն հարկ է, որ Կառավարությունն ընդունի հայկական ձեռնարկությունների կողմից ISO ստանդարտների ձեռքբերմանը պետական մակարդակով աջակցելու կարևորությունը, ինչպես որ ժամանակին դա գիտակցել է ԱՀԿ-ին անդամակցելու հարցում:

Վերն ասվածն իրականացնելու համար հարկ է քննության առնել հետազոտական քիմի կողմից բաժին 5.4.(3)-ում առաջարկված ՓՄՁ-երի աջակցման հիմնադրամի շրջանակներում դիմորդ ձեռնարկություններին որոշակի դեպքերում հատուկ ցածր տոկոսադրույքով առաջնային ֆինանսական աջակցություն ցուցաբերելու տարբերակը:

(6) Մարդկային ռեսուրսների զարգացումը

Հայաստանի խոշորագույն ռեսուրսներից մեկը աշխատուժն է: Մոցիալական և տնտեսական վերելքի սուսնցքային գործոնի՝ մարդկային ռեսուրսների զարգացման համար առաջարկվում է ձեռք առնել հետևյալ 6 բայերը:

1) Կրթության բյուջեի արդյունավետության բարձրացում, այն է՝

մանկավարժների և դասախոսների հաստիքների արձատական վերանայում

Հայաստանի արդի կրթական համակարգի խոշորագույն հիմնահարցերից մեկն այն է, որ արդեն իսկ սահմանափակ ազգային բյուջեից կրթությանը հատկացված միջոցները միշտ չէ, որ օգտագործվում են արդյունավետ կերպով: Խորքային պատճառը՝ դա դասավանդող հաստիքների ավելցուկն է: Անհրաժեշտ է նախնական 2-ամյա փուլում զգալիորեն կրճատել նշված ավելցուկային աշխատատեղերը: Այս նպատակով հարկ է գատորոշել տվյալ անցումային շրջանում կրճատման ենթակա անձանց, օգնել նոր գրադմունք գտնելու այդ մարդկանց համար և ապահովել մասնագիտական վերապատրաստման հնարավորություն:

Ընդ որում, մինչև աշխատանք գտնելը՝ ստավեկագույնը 2 տարի ժամկետով պետությունը պետք է սրահայանի նրանց աշխատավարձը: Միննույն ժամանակ, պահուցվում է ստեղծել այնպիսի սրայմաններ, երբ հնարավոր կլինի զգալիորեն բարձրացնել մնացող հաստիքների աշխատավարձը և խթանել կրթական գործունեությունը:

Սույն միջոցառումները ցավոք են մանկավարժների ու դասախոսների համար և ժամանակավորապես ծանրացնում են պետական բյուջեի բեռը, բայց դրանք առաջին պարտադիր բայց և կրթության նրա կի բարելավման ճանապարհին:

2) Գյուղական վայրերում կրթական հաստատությունների կազմալուծման կասեցում

Գյուղական վայրերում կրթության՝ բաժին 2.2.3.(5)-ում ցույց տրված կազմալուծումը կասեցնելու նպատակով անհրաժեշտ է քննության առնել այնպիսի միջոցների ձեռնարկումը, ինչպիսիք են գյուղական վայրերում աշխատող ուսուցիչների աշխատավարձի բարձրացումը և դասավանդման սրայմանների բարելավումը:

Ներկայումս խորհրդարանը քննարկում է «պետական պատվերի» օրինագիծը, որը նպատակ ունի ապահովել շրջանային պետական ծառայողների և իրավաբանների պատրաստումը, և որտեղ պարունակում է դրույք այն մասին, որ ուսանողները, պետության կողմից նրանց դպրոցական ուսուցման ծախսերը հոգալու դիմաց, պարտավոր են ուսումնական հաստատությունն ավարտելուց հետո սահմանված մի քանի տարվա ընթացքում աշխատել ըստ իրենց մասնագիտության: Այս համակարգը պետք է օգտագործվի գյուղական շրջաններին դասավանդող հաստիքներ ապահովելու նպատակով:

3) Սկզբնական կրթության չափանիշների սահմանում

Ընդլայնվող սրահանջարկ վայելող մասնավոր դպրոցների կարգավիճակը նախապես սահմանելու նպատակով նախ պետք է որոշարկել կրթության այն չափանիշները, որոնք կձևառայեն որպես ստանդարտ՝ լիազորելու համար այս կամ այն մասնավոր դպրոցի արտոնագրումը: Ըստ կրթության և գիտության նախարարության մի բարձրաստիճան պաշտոնյայի, տվյալ չափանիշների սահմանումը կպահանջի ևս 2 տարի ժամանակ: Մակայն, որպեսզի աշխատանքները հնարավոր լինի ավարտել ավելի կարճ ժամկետում, մենք առաջարկում ենք ավելացնել սույն նախագծի վրա աշխատող հաստիքների թիվը:

4) Աշխատողների վերաորակավորման նպատակով համալսարանների և ինստիտուտների արդյունավետ օգտագործում

Ազգային համակարգի փոփոխությանը համապատասխան պետք է ներդնել արժեքների

նոր համակարգ: Բացի այդ, տնտեսական գործունեության գլոբալացմանը զուգահեռ, իրավական համակարգը, կառավարումն ու հաշվապահությունը պետք է ներդաշնակության բերվեն միջազգային ստանդարտների հետ: Ելնելով նման փոփոխություններից, կարևոր է վերակրթել աշխատող ազգայնակազմայինը, որպեսզի վերջինս կարողանա հարմարվել փոփոխված ժամանակներին: Համապատասխանները պետք է բացեն իրենց լսարանները և աշխատող մարդկանց մատուցեն նորագույն փորձն ու գիտելիքները՝ հետևելով միջազգային ձեռնարկների ուղղորդմանը: Այս նպատակով կարելի է դիմել նաև աջակցման օտարերկրյա կազմակերպություններին՝ խնդրելով Հայաստան առարկել համապատասխան ոլորտների մասնագետների:

5) Ուսուցիչների վերապատրաստում

Ուսուցիչների վերապատրաստումը ևս Լական նշանակություն ունի: Կիրառելով արտասահմանում վերապատրաստման ծրագրերը, որոնք ներկայումս իրականացվում են ամերիկյան աջակցող խմբերի կողմից, պետք է լայնորեն տարածել ուսուցիչների վերապատրաստման և մոդելային դպրոցների միջոցով ձեռք բերվող կրթական նոր եղանակների փորձն ու հմտությունները:

6) Մասնագիտացված տեխնիկական դպրոցների բարեփոխում և վերակազմավորում

Մասնագիտացված տեխնիկական դպրոցներում դասավանդողների հաստիքների հարաբերակցությունն ուսանողների քվին բերվել է բաժին 2.2.3 (5)-ում: Այս հաստատությունները պետք է վերածվեն այնպիսի դպրոցների, որոնք ի վիճակի կլինեն բավարարել Հայաստանի նոր կրթական պահանջումները: Մա նշանակում է, որ հարկ է պահպանել դրանց փոքր մասը, իսկ մնացածը՝ վաճառել մասնավոր դպրոցներին: Ուսուցչական հաստիքները պետք է նշանակալիորեն կրճատվեն՝ քողնելով միայն լավագույն աշխատողների մի փոքր քանակ, որոնք ունակ են յուրացնել տվյալ փուլում պահանջվող նոր տեխնոլոգիական գիտելիքները: Դպրոցների վաճառքից գոյացած գումարները պետք է ուղղվեն բարձրակարգ դասավանդողների վարձմանը և ուսումնական հարմարությունների բարելավմանը: Մարդկային ռեսուրսների զարգացման վերջնական նպատակը՝ դա հայ հասարակության պահանջները բավարարելուն կոչված աշխատուժի կրթումն ու պատրաստումն է, որի արդյունքում կշահեն և՛ անհատները, և՛ ողջ հասարակությունը: Հայաստանը պետք է ձգտի հասնել հետևյալ օգտավետ «հոսքի» ապահովմանը.

որակյալ աշխատուժ → տնտեսության վերականգնում → աշխատուժի նոր պահանջարկ

Իրենց մասնագիտական գիտելիքները գործադրելու համար համապատասխան աշխատանք ակնկալող մարդկանց ցանկությունների իրականացման հնարավորությունները Հայաստանի տնտեսության զարգացմանը զուգընթաց, անկասկած, զնալով կրնողայնվեն:

(7) Գիտա-հետազոտական ինստիտուտների (ԳՀԻ) վերակազմավորումը և արդյունավետ օգտագործումը

Հայաստանում գիտական տեխնոլոգիաները և հետազոտումներն ու մշակումները զարգացնելու նպատակով անհրաժեշտ է քաղաքականությունը տանել հետևյալ երեք ուղղություններով:

- Կան բազմաթիվ գիտահետազոտական ինստիտուտներ, որոնք հիմնվել են ուղջ ՆԽՄ-ի արդյունաբերական զարգացումն ապահովելու նպատակով: Երկրի ներքին պահանջներին համապատասխան, հարկավորել է կրճատել այդ գիտահետազոտական ինստիտուտների թիվը:
- Միջոցների անբավարարության խնդիրը լուծելու նպատակով կարելի է խթանել համագործակցությունն օտարերկրյա ձեռնարկությունների և/կամ ԳՀԻ-ների հետ՝ պայմանագրային հետազոտության և համատեղ հետազոտական աշխատանքի ձևով: Անհրաժեշտ է ստեղծել նման համագործակցությունը խթանող մի համակարգ:
- Գոյություն ունեն բարձր մակարդակի հետազոտություններ կատարող շատ ԳՀԻ-ներ: Պահանջվում է խթանել նման հետազոտությունների արդյունքներն օգտագործող պրտադրությունների կազմակերպումը:

1) ԳՀԻ-ների վերակազմավորումը և փոքրացումը

Խորհրդային ժամանակներում Հայաստանում տեղակայվել են բազմաթիվ ԳՀԻ-ներ: Ի հետևանք ՆԽՄ-ի փլուզման և երկրի անկախացման, որոշ ԳՀԻ-ներ հազիվ թե անհրաժեշտություն են ներկայացնում Հայաստանի համար: Օրինակ, ԳՀԻ-ների մի մասը փոխկապված է եղել ո՛չ թե Հայաստանում, այլ Խորհրդային Միության այլ վայրերում տեղաբաշխված արդյունաբերական արտադրանյութերի հետ: Նույնիսկ Հայաստանում առկա ճյուղերին շտկապված լինելու պարագային իրավիճակը մնում է նույնը, քանի որ այդ ճյուղերը Խորհրդային Միության կազմալուծման արդյունքում իսպառ քայքայվել են և չունեն վերականգնման որևէ լուրջ հեռանկար: Գործնականում, հաշվի առնելով պետական բյուջեի համեստ ծավալը, անհնարին է պահպանել ներկայումս Հայաստանում եղած բոլոր ԳՀԻ-ների գոյությունը: Հայաստանում չի իրականացվել որևիցե արձատական վերակազմավորում և/կամ մաշտարների փոքրացում: ԳՀԻ-ներին հատկացվում են շատ սահմանափակ

հետազոտական միջոցներ (բյուրին համարյա քն միևնույն գումարը) և, ի արդյունք, ՊՀԻ-ներն ամենուրեք ստառապում են ֆինանսական միջոցների սուր պակասությունից:

Մենք կարծում ենք, որ Խորհրդային ժամանակներից մնացած ՊՀԻ-ները սեփաք է վերկազմավորվեն և կրճատվեն՝ համաձայն արդյունաբերական կառուցվածքի և ազգային բյուջեի մեծության: Այնուհետև, ելնելով Հայաստանի սոցիալազգային զարգացման սոցիալիստիկ հեռանկարային ճյուղերի պահանջներից, այդ ինստիտուտներին հարկ է հասկացնել սամանափակ նպատակային ֆինանսավորում: Օրինակ, գերակայություն կարող է ստանալ բիոտեխնոլոգիային, համակարգչային գիտությանը և Լեկտրոնիկային:

2) Օտարերկրյա ձեռնարկությունների և հետազոտական ինստիտուտների հետ համագործակցումը

Օտարերկրյա ձեռնարկությունների և հետազոտական ինստիտուտների հետ համագործակցումը՝ դա մի ուղի է, որը բույլ կառ կառավարության ասիմանափակ բյուջեի պայմաններում ձեռք բերել հետազոտումների համար պահանջվող անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցները: Ներկայումս այստեղ կան մի շարք ՊՀԻ-ներ, որոնց կատարած որոշակի հետազոտական աշխատանքները վստահություն են վայելում օտարերկրյա ձեռնարկությունների և/կամ ՊՀԻ-ների շրջանում: Սակայն, նման համագործակցությունը հիմնականում ձևավորվել է գիտնականների միջև անձնական և սլառեհական շփումների հիման վրա:

Սույն հետազոտական քիմը մեծ ուշադրություն է դարձնում միկրոբիոլոգիայի և բիոքիմիայի բնագավառներում հայկական ՊՀԻ-ների ունեցած զգալի ներուժին և ՊՀԻ-ների արդի վիճակն ու հնարավոր համատեղ հետազոտական աշխատանքի ոլորտները ներկայացնում է այս բնագավառներում մասնագիտացած ճապոնական աշխարհահռչակ վերանշակող ընկերություններից մեկին: Վերջինս հետաքրքրություն է դրսևորում և մարտին Հայաստան է գործուղում իր երեք մասնագետների: Ի արդյունք, ընկերությունը հունիս ամսին համատեղ հետազոտական աշխատանքի պատվեր տվեց երկու հայկական ՊՀԻ-ների և համաձայնագիր կնքեց գիտնականների փոխանակման մասին:

Կարող են լինել ՊՀԻ-ներ, որոնք օժտված են մեծ ներուժով, բայց ի վիճակի չեն գտնել իրենց ունակությունները լիովին դրսևորելու հնարավորություններ, քանի որ նրանք հայտնի չեն այլ երկրներում: Ինչ վերաբերում է օտարերկրյա ձեռնարկություններին և/կամ ՊՀԻ-ներին, ապա Հայաստանի ՊՀԻ-ների հետ նման համագործակցությունն անչափ օգտակար կլինի, քանզի նրանք կարող են օգտվել տաղանդավոր գիտնականների ծառայություններից՝ վճարելով ավելի ցածր գին, քան իրենց հայրենի երկրներում: Մասնավորապես, տառվել շահավետ կլինեն ֆունդամենտալ հետազոտությունները, երբ տարբեր գաղափարների

փոխանակումը շատ կարևոր նշանակություն ունի, և այն ոլորտները, ուր փորձեր անելու նպատակով պահանջվում է գիտական աշխատողների ստվար քվարանակ:

Իրագործման փուլում գտնվող համագործակցության օրինակ է այն, որ ճապոնական համալսարաններից մեկը հրավիրել է ՊՀԻ-ում դարակազմությունն ուսումնասիրող խմբի դեկան Դի հայ գիտնականի: Վերջինս ճապոնական գիտնականների հետ համատեղ իրականացնում է հետազոտական աշխատանք, և միաժամանակ հայկական ՊՀԻ-ն կատարում է փորձեր՝ հեռակրթ էլեկտրոնային փոստով առաքվող համալսարանական հրահանգներին: Երե հայտնի գիտնականը նոր միայն հրավիրվել, ապա հայկական ՊՀԻ-ն մինչ այդ «գլատարկ տեղ» դարձած կլիներ: Բերված օրինակը կարող է մյուս գիտնականներին հուշել շարունակելու իրենց հետազոտումները և պահպանելու կամ զարգացնելու հայկական ՊՀԻ-ների կարողունակությունը:

Օտարերկրյա ձեռնարկությունների և ՊՀԻ-ների հետ համագործակցությունը խթանելու նպատակով անհրաժեշտ է մի համակարգ, որը կոչված կլինի սահմանել հայկական ՊՀԻ-ների կազմակերպական կառուցվածքը, հաստիքների քվարանակը և հետազոտությունների շրջանակը (օրինակ՝ քեմիստների ամփոփագիրը): Կարևոր է սկսել որևէ, քեկուզ փոքր, հետազոտական պայմանագրի կնքումից կամ համատեղ ծրագրի նախաձեռնումից: Երե այս փոքր նախագծերի միջոցով հաստատվի, որ առկա է մեծ ներուժ, ապա դրանց կարող են հաջորդել առավել խաշոր ծրագրեր կամ ավելի սերտ փոխհարաբերություններ:

ՄԱՁԾ-ը (UNDP) նախագծել է օգնության մի ծրագիր՝ «Բարձր տեխնոլոգիական մտավոր ռեսուրսների շուկայավարումը» անվանմամբ: Արժև ուշադրության արժանացնել այս ծրագիրը:

Ծրագրի ամփոփագիրը հետևյալն է.

- ա) բարձր տեխնոլոգիական հետազոտումների և մշակումների կազմակերպությունների (ԲՏՀՄԿ) գնահատումը և ընտրության կատարումը.
- բ) մտավոր ռեսուրսների միջազգային շուկաների զատորոշումը.
- գ) բարձր տեխնոլոգիական հետազոտումների և մշակումների արտահանման մեխանիզմի կառուցավորումը.
- դ) ընտրված ԲՏՀՄԿ-երի և նրանց ներուժի առևտրայնացումը, ինչպես նաև գործընկերության կազմակերպումը.
- ե) կրթության և վերապատրաստման գործընթացի առևտրայնացումը:

3) ՊՀԻ-ների հետազոտումների արդյունաբերացումը և առևտրայնացումը

Բարձր մակարդակի հետազոտություններ վարող ՊՀԻ-ները՝ դրանք Հայաստանի

արդյունաբերական գարգացման ներուժային «ծիլերն» են: Այսուհանդերձ, քիչ են արդյունաբերացման կամ առևտրայնացման հաջող օրինակները: ԳՀԻ-ների հետազոտման արդյունքների արդյունաբերացման կամ առևտրայնացման խոչընդոտները բնութագրում են ստորև.

ա) արդյունաբերացման կամ առևտրայնացման համար պահանջվող միջոցների սլակասը.

բ) հետազոտության արդյունաբերացման կամ առևտրայնացման համար գործընկերների (օրինակ՝ օտարերկրյա ձեռնարկությունների) որոնման եղանակների սահմանափակությունը: Գիտնականներն ու ինժեներները սովոր չեն «վաճառել» իրենց արտադրանքը, քանի որ Խորհրդային Միության օրոք Խիստ սակավ էին ուղղակի շփումներն օտարերկրյա ձեռնարկությունների կամ ԳՀԻ-ների հետ.

գ) Խորհրդային ժամանակներում, ընդհանուր առմամբ, ֆունդամենտալ հետազոտությունը համարվում էր գերազաս, իսկ կիրառական հետազոտությունը՝ ստորադաս աշխատանք: Նույնիսկ հիմա էլ այդ միտումը շարունակվում է, և կիրառական հետազոտումների նշանակությունը քերականահատվում է:

Արդյունաբերացմանը և առևտրայնացմանը սատարելու նպատակով հարկ է ձեռք առնել հետևյալ միջոցառումները:

Հատկապես պետք է ընդլայնել արտասահման ուղղվող տեղեկատվությունը: Արժև քննության առնել գործող «Առևտրի կետ»-ի հնարավորությունների կիրառման և ԳՀԻ-ների կողմից կատարվող հետազոտումների ուղղվածության ու բովանդակության մասին օտարերկրյա ձեռնարկություններին տեղյակ դարձնելու հարցը: Բացի այդ, ԳՀԻ-ները կարող են մասնակցել առևտրային ցուցահանդեսներին և այնտեղ էլ տեղեկություններ սփռել իրենց իրականացրած հետազոտական աշխատանքների վերաբերյալ:

ա) Գիտնականների կրթումը

Պետք է վերասլառաաստել գիտնականներին, որոնք սովոր չեն առևտրայնացնել իրենց հետազոտության արդյունքները: Սա վերաբերում է, մասնավորապես, մտավոր սեփականության հետ կապված գիտելիքներին: ՄԱՁԾ-ի ծրագիրն այս առումով բարվոք հիմք է հանդիսանում:

բ) Ֆինանսական աջակցումը

Չարգացման բուսկը պետք է ֆինանսավորի բարձր տեխնոլոգիական մտավոր ունեւորների օգտագործում ենթադրող արտադրության ստեղծումը:

5.3.3. Ենթակառուցվածքները

(1) Ընդհանրագիրը

Ինչպես բացատրվել է բաժին 2.2.4.-ում, երկրի ենթակառուցվածքներում պահանջվում է սնել շատ ու շատ բարելավումներ, նախքան դրանք կարելի կլինի համեմատել զարգացած և նույնիսկ մի շարք զարգացող երկրներում առկա ենթակառուցվածքների հետ: Ռեսուրսների սրակասը և այլ սակավ ռեսուրսների առավել արդյունավետ օգտագործումը - ահա՛ Հայաստանի Կառավարության առջև կանգնած երկու գլխավոր հիմնահարցերը:

Ենթակառուցվածքներից յուրաքանչյուրի հիմնման, կառուցման, բարելավման, գնումների և այլնի հետ կապված հարցերը բննարկելու փոխարեն, մենք կչարայրենք այն մոտեցումը, որ հարկ է կիրառել բարելավումների իրականացման գործում:

(2) Ընդհանուր մոտեցումը

Սակավ ռեսուրսներն արդյունավետ կօգտագործվեն, եթե մշակվի հիմնարար պլան և դրանում ներառվեն կամ միակցվեն առանձին իրականացվող բոլոր նախագծերը:

Կան գործողության մեջ գտնվող և ֆինանսավորման տարբեր մակարդակ ունեցող մի քանի ծրագրեր, որոնք ուղղված են էներգետիկայի, գյուղատնտեսության, ոռոգման համակարգի, գրոսաշրջության, փոխադրումների և կրթության զարգացմանը: Մեկ միասնական ուսգնավարական ուղղության շուրջ տարբեր ծրագրերի համախմբումը կարող է հասցնել ավելի խոշոր ու տևական արդյունքների, քան եթե դրանք կատարվեն առանձին-առանձին, ընդ որում առանց ծախսերի նշանակալի մեծացման կամ դրված խնդիրների բարդացման:

Հատկապես կարևոր է գրոսաշրջության զարգացման հեռանկարը: Պատճառն այն է, որ քեպես ճանապարհների և ենթակառուցվածքի մյուս բաղկացուցիչների պահպանումն ու շահագործումը ծախսային բեռ են կառավարության վրա, գրոսաշրջության նպատակներով դրանց օգտագործումը կրերի հետևյալ դրական տնտեսական արդյունքներին.

- նախ, գրոսաշրջության զարգացումը կուղեկցվի արտաքին եկամուտների երկարաժամկետ ներհոսքով.
- երկրորդ, այն կխթանի հարակից շատ ճյուղերի զարգացումը և կստեղծի նոր աշխատատեղեր: Դրան զուգահեռ, սննդամատակարարման պահանջը կրերի գյուղատնտեսության որակական հատկանիշների բարելավմանը.
- երրորդ, գրոսաշրջության ռեսուրսներ ունեցող մարզերում կաճեն եկամուտներն ու աշխատատեղերը.
- չորրորդ, օտարերկրացիներին բավարարող ծառայությունների մատուցումը կրերի սպասարկման ճյուղերի ընդհանուր մակարդակի բարձրացմանը: Ավելի բարձր որակի

ծառայություններն իրենց հերթին հնարավոր կլարձնեն գրոսաշրջության ճյուղի էլ սովելի մեծ առաջընթացը:

(3) Հակամենաշնորհային քաղաքականությունը ենթակառուցվածքներում

Ենթակառուցվածքների որակը բարձրացնելու և ծախսերը կրճատելու նպատակով անհրաժեշտ է վարել հակամենաշնորհային քաղաքականություն: Ինչպես նկարագրվել է 2.2.3.(1)-ում, մենաշնորհների դեմ օրենք ստալծմ գոյություն չունի:

Օրինակ, ինչ վերաբերում է հեռահաղորդակցությանը, «Արմենտել»-ը վաճառվել է հունական ՕՒԵ բնկերությանը՝ 15-ամյա բացառիկ իրավունքով: Նման բացառիկությունը կարող է բացասական ներգործություն ունենալ որակի և ծախսերի բարելավման, իսկ սպա նան՝ մասնավոր հատվածի զարգացման վրա: Եթե ՕՒԵ-ն, իր ներդրումները վաղ հատուցելու համար, էականորոն բարձրացնի մատուցվող ծառայությունների սակագները, սպա դա կբերի հայկական բոլոր ճյուղերի մրցունակության անկմանը:

(4) Գործառության բարելավումը

Ենթակառուցվածքների, ստենք՝ երկաթուղու և ճանապարհների ֆիզիկական վիճակի բարելավումը շատ կարևոր է: Այսուհանդերձ, մենք շեշտում ենք գործառական կողմի կարևորությունը, օրինակ՝ սահմանային կետերի, մարաստների և, ինչու՝ ոչ, նաև ճանապարհային անցումների մարրագերծումը կաշառակերությունից, ինչն արդի շրջանում բավականին տարածված երևույթ է դիտվում: Թափանցիկության մնան պակասը՝ դա օտարերկրյա ներդրումներն ու միջազգային առևտուրը խարարող առանցքային գործոններից մեկն է:

(5) Բարելավումը՝ գրոսաշրջության խթանման միջոցով

Որոշ ընդհանուր գործոններ են առկա գործարարության լավ միջավայրի (հատկապես՝ օտարերկրյա գործարարների տեսանկյունից) և գրոսաշրջիկներին ձգող լավ միջավայրի միջև: Մենք առաջարկում ենք, որպեսզի գրոսաշրջությունը խթանելու նպատակով տարվի համապատասխան ենթակառուցվածքները՝ հյուրանոցները և միջազգային ու ներքին փոխադրումները բարելավելու քաղաքականություն: Մի քանի ծրագրերի համախմբումը մեկ ռազմավարական ուղղության շուրջ կարող է, առանց ծախսերի ավելացման, բերել ավելի մեծ ու տեական արդյունքների, քան եթե դրանք իրականացվեին առանձին-առանձին: Հայաստանը շատ բան ունի, որ կարող է նրան օգնել դառնալու գրոսաշրջության գրավիչ անկյուն: Չարգացող երկրներում գրոսաշրջությունն ընդհանրապես հանդիսանում է

արտարժույթ փաստակելու առավել տարածված ձևերից մեկը: Շատ գրոսաչքիկներ բաղձում են գտնել:

- 1) ինչ-որ նոր բան, հին պատմական մասունքներ, գեղեցիկ բնաշխարհ.
- 2) արվեստ, մշակույթ, հետաքրքիր բաներ, անսարսելի երևույթներ.
- 3) մարտը ու հաճելի օրեան և փոխադրամիջոցներ.
- 4) համեղ սնունդ և խմիչքներ՝ տեղի ընդգծված առանձնահատկություններով.
- 5) միջազգային հաղորդակցության միջոցներից՝ հեռախոսից, ֆաքսից և էլեկտրոնային փոստից օգտվելու ոլորտի նորություն (ուղղակի հյուրանոցի համարից).
- 6) արբանյակային հեռուստատեսության (CNN, BBC և այլն), կարելային հեռուստաընդունիչների և այլնի ամբողջական առկայություն.
- 7) զնումների զվարճանք (Հայաստանին հատուկ իրեր, ժողարվեստ, ազգագրական հագուստ՝ ձևի լավ ճաշակով, լրացուցիչ սարագաններ, նվերներ ու հուշանվերներ, անվանի մակնիշների ապրանքներ՝ մարսագերծ խանութներում և այլն).
- 8) անվասանգություն.
- 9) որակ և սպասվածից ցածր գներ.
- 10) օդանավակայաններում և այլուր ընթացակարգերի նվազագույն մակարդակ (գրոսաչքիկները չեն այցելում, որպեսզի ժամեր վատնեն սպասումներում):

Եթե շահագրգիռ կողմերը բնության առնեն ու զնահատեն վերը բվարկածի (իրականում դասակարգումն ավելի մանրամասն է) ներկա վիճակը, սահմանեն նպատակներ՝ բն մինչ տվյալ տարին ինչպե՞ս և ի՞նչ կարգի բարելավումներ անել, և կազմակերպեն լայնամաշտաբ ու համառ արշավ, ապա, հավանաբար, ի չիք կղտման շատ հիմնահարցեր և անճշտություններ:

2001թ. հենց կալոդ է դառնալ նպատակային ստաջին տարին՝ որպես Հայաստանում Քրիստոնեության ընդունման 1700-րդ տարեդարձ, երբ ակնկալվում է բազմաթիվ օտարերկրյա այցելուների ներհոսք:

Հայաստանի փորձառությունը գրոսաչքչության ասպարեզում հիմնականում կապված է նախկին Խորհրդային Միության ժամանակների հետ: Մա վերաբերում է ինչպես հարմարություններին, այնպես էլ սպասարկմանը: Թեպետ հարմարություններն, ինչ խոսք, կարևոր նշանակություն ունեն, բայց նախ և առաջ անհրաժեշտ է արմատապես փոխել գրոսաչքչությանն առնչվող հաստատություններում աշխատող մարդկանց և հատկապես կառավարիչների կեցվածքն ու զգայական ընկալումը: Օդանավակայանների և հյուրանոցների որոշ աշխատակիցներ իրենց այնպես են պահում, կարծես հույժ կարևոր անձինք լինեն: Ամեն մի հիմնարկություն պետք է հիմնավոր վերապատրաստման ենթարկի իր աշխատողներին:

Նախընտրելի այլընտրանք է Հայաստանի գրոսաշրջության հատվածում գրադված մարդկանց գործուղել գրոսաշրջությունից մեծ կախում ունեցող զարգացած և զարգացող երկրներ, որպեսզի միառժամանակ աշխատեն այնտեղի համապատասխան կառույցներում և սեփական փորձով յուրացնեն գործի մանրամասները:

5.4. Զարգացման պլանի իրականացման նպատակով պետական գործակալության և գործարարության աջակցման համակարգերի ստեղծումը

Հայաստանի տնտեսությունը վերականգնելու և կայուն զարգացման ուղին բռնելու նպատակով անհրաժեշտ է խթանել արտահանական և ներմուծմանը փոխարինող ճյուղերը և սպառնալից այլ ճյուղերում արտադրվող սալոնների ու ծառայությունների գնային, որակային և այլ մրցունակությունը, որպեսզի վերջիններս ի վիճակի լինեն տոկապու միջազգային մրցակցության դաժան պայմաններում:

Ինչպես արդեն ցույց է տրվել, Հայաստանի մասնավոր հատվածը, իր ժամանակագրական զարգացման հիմնահարցերի պատճառով, այլ շուկայական երկրների համեմատ հայտնվել է ուժերից վեր ծանր հանգամանքների ներքո, ներառյալ պահանջվող ֆինանսավորման ձեռք բերման հետ կապված դժվարությունները:

Ֆինանսական դեֆիցիտը կրճատել կարողանալու համար կառավարությանն անհրաժեշտ է Լականդրեն մեծացնել ֆինանսական՝ հարկային եկամուտները: Միակ հնարավոր ճանապարհը մասնավոր հատվածի ձեռնարկությունների վերակերպումն է շահույթաբեր ու միջազգայնորեն մրցունակ ձեռնարկությունների և մարդկանց եկամուտների մակարդակի բարձրացումը: Մասնավոր հատվածի զարգացումը խափանող արտաքին միջավայրի հիմնական պայմանների բարելավմանն ուղղված համակարգի կառուցման ու կիրառման պատասխանատվությունը կրում է կառավարությունը:

Հետազոտական բիմը կարծում է, որ Հայաստանի մասնավոր հատվածն առաջ մղելու նպատակով սլետք է հնարավորինս կարճ ժամկետում կազմավորել հետևյալ վեց կառույցները կամ համակարգերը:

(1) Տնտեսական զարգացման և պլանավորման նախարարության ստեղծումը

1999թ. հունիսին, ելնելով տարբեր նկատառումներից, Էկոնոմիկայի և ֆինանսների նախարարությունը տրոհվեց երկու՝ Էկոնոմիկայի նախարարության և Ֆինանսների նախարարության: Էկոնոմիկայի նախարարության և Ֆինանսների նախարարության միակցությունը, որ ժառանգվել էր նախկին Պետպլանից, ի հայտ բերեց պլանավորման և ֆինանսական գործառույթների համատեղման անտրամաբանությունը, այնպես որ, կարելի է ասել, նման բաժանումն անխուսափելի էր:

ՆԽՄ-ի փուլումից ի վեր նշված կազմակերպությունը ենթարկվել է տարբեր փոխակերպումների, որոնք վերաբերել են և՛ անվանմանը՝ Պետսլան → Էկոնոմիկայի նախարարություն → Էկոնոմիկայի և ֆինանսների նախարարություն → Էկոնոմիկայի նախարարություն, և՛ գործառույթին, և՛ կառուցվածքին: Այս փոխակերպումների ընթացքում կազմակերպության մի մասն անցել է Արդյունաբերության և առևտրի նախարարությանը:

Մենք ի վիճակի չեղանք պարզորոշել նորաստեղծ ինքնուրույն Էկոնոմիկայի նախարարության իրական գործառույթներն ու պետական կառավարման ուրույն պատասխանատվության ոլորտը: Սակայն, երևի այն պարզապես ստանձնելու է նախկին Ֆինանսների և Էկոնոմիկայի նախարարության Էկոնոմիկայի հատվածը, սակայն դա ոչ մի պարզություն չի ավելացնի սնտեսության մեջ նորանկախ նախարարության ունեցած դերին և պարտավորություններին: Մյուս կողմից, այս նախարարությունում կան մի շարք ձեռնհաս տնտեսագետներ:

Ինչպես մենք արդեն նշել ենք սույն գլխի տարբեր բաժիններում, Հայաստանի տնտեսության վերակառուցման նպատակով անհրաժեշտ է սրտբաստել և իրականացնել պետական միջնաժամկետ զարգացման պլան («ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՊԱՏԿԵՐ-2005»), իսկ սա պահանջում է բանիմաց տնտեսագետների առկայություն: Հարկ է կենտրոնացնել համակարգման գործառույթը և հատուկ ստորաբաժանում նախատեսել օտարերկրյա օժանդակություն հայցելու և ստանալու համար:

Հետազոտական քիմը, էլենելով վերոնշարտրայից, առաջարկում է վերակազմավորել ներկայիս Էկոնոմիկայի նախարարությունը և վերստին ստեղծել Տնտեսական զարգացման և պլանավորման նախարարություն («ՏԶՊՆ»), որը կոչված կլինի իրականացնել ստորև բերվող գործառույթները:

ՏԶՊՆ-ը, ի լրումն մտակենսորոնի իր գործառույթների, կստանձնի նաև հետևյալ գործառույթների պատասխանատվությունը:

1) Տնտեսական զարգացման կարճա- և միջնաժամկետ պլանի սահմանումը և վերահսկումը

- Նախարարությունը կգործի որպես «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՊԱՏԿԵՐ-2005»-ի՝ Նախագահին առընթեր ստեղծվող Պլանային հանձնախմբի (ինչպես առաջարկված է բաժին 5.2-ում) վարչական գրասենյակ և կմասնակցի «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՊԱՏԿԵՐ-2005»-ի մշակման աշխատանքներին: Բացի այդ, այն կգրադվի տարեկան պլանների պատրաստմամբ ու վերահսկմամբ և չորրորդ տարում բնության կառնի միջնաժամկետ պլանի կատարման ընթացքը:

2) Սփյուռքի հետազոտումը և Սփյուռքի ցանցի ձևավորումը

- Նախարարությունը կգրառվի աշխարհասփյուռ հայ համայնքների ուսումնասիրմամբ և համակարգված ձևով կկազմավորի Սփյուռքի հետ կապեր հաստատելու համապատասխան ցանց (Վարչապետի գրասենյակը կարող է ներգրավվել այս հարցերում, բայց բանի որ աշխատանքների մեծ ծավալը պահանջում է երկարաժամկետ ու հետևողական հետազոտողների ընդգրկում և ցանցի կառուցում, ապա հարկ է ստեղծել անհրաժեշտ գիտելիքներ ու փորձ կուտակված մասնագետներով հաստիքավորված մի կազմակերպություն, ինչպես ՏՁՊՊԳ-ը, որը մոտ կամզամ կլինի քաղաքական կենտրոնին, բայց և հնարավորինս քիչ ենթակա կլինի քաղաքական ազդեցությանը):

3) Օտարերկրյա օժանդակության ընդունման համակարգումը

- ՏՁՊՆ-ը կհանդիսանա կառավարության «պատուհանը», որի միջոցով կհայցվի ու կընդունվի պահանջվող օժանդակությունը և կհամակարգվեն տարբեր նախարարությունների շահերն ու հետաքրքրությունները, և որը, ելնելով «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՊԱՏԿԵՆՐ-2005»-ի կենսագործման նպատակներից, կգրառվի առաջնային և արդյունավետ օժանդակության խնդրադիմումների (նախագծերի) ձևավորմամբ:
- Նախարարությունն ընդունելու է օտարերկրյա մասնագետներին, արտերկիր վերապատրաստման և ուղարկելու տեղի հաստիքներին և քննության և առնելու աջակցող գործակալություններին և օժանդակության մանրամասները:

4) Տարբեր պետական գործակալությունների ներգրավմամբ նախագծերի համակարգումը

- Նախարարությունը, ի հավելումն վերոշարադրյալի, պետք է համակարգի տարբեր պետական գործակալությունների մասնակցությամբ զարգացման / ներդրումային նախագծերը՝ ապահովելու համար դրանց ժամանակին և արդյունավետ իրականացումը:

5) Տարածքային զարգացման քաղաքականության ձևավորումը և դրա իրականացման խթանումը

- Նախարարությունը մշակելու է տարածքային զարգացման համապարփակ ազգային պլան և գրառվելու է համապատասխան մարզերի զարգացման ծրագրերի հետ այն համակարգելու աշխատանքներով:

6) Նվիրատու երկրներից և միջազգային գործակալություններից

2-աստիճան վարկերի ընդունման միջնորդումը

- Նախարարությունը գործելու է որպես միջազգային օժանդակության ներքո 2-աստիճան վարկերի ստացման արտաքին կապուղակ և սլատախախտման վարկերի և ստանձնելու բանակցությունների վաղմուտ ու 2-աստիճան վարկերի ընդունման-իրացման հիմնարար սխեմայի որոշման համար:

7) «Տնտեսության սպիտակ էջերի» հրատարակումը

- Նախարարությունը կպատրաստի «Տնտեսության սպիտակ էջերը» և, ստանալով կառավարության հավանությունը, կհրատարակի այն:

(2) Ձարգացման հայկական բանկի ստեղծումը

1) Գրդապատճառները

Ձարգացման հայկական բանկի («Ձարգացման բանկ») ստեղծման անհրաժեշտությունը բխում է երեք էական դրդապատճառներից:

ա) Ձարգացման բանկի ստեղծման կարիքը մատնանշվել է նախորդ գլոխների զանազան բաժիններում: Հայաստանի ֆինանսական հատվածը դեռ իր խնորման շրջանում է և շատ փխրուն, ուստի ի վիճակի չէ մասնավոր հատվածին, հատկապես արդյունաբերող և արտահանական ճյուղերին, ապահովել պահանջվող միջոցներով ինչպես բանակական տեսանկյունից՝ ֆինանսավորման գումարի առումով, այնպես էլ ինչ վերաբերում է որակական կողմին՝ ֆինանսավորման պայմաններին: Բացի այդ, ինչպես նշվել է գլոխ 2-ի 2.3.1-ում և 2.3.2-ում, մասնավոր հատվածի ֆինանսական հաստատություններին փաստորեն երաշխավորված են ռիսկագերծ եկամուտներ (ըստ էության, եկամտի տրանսֆերտներ)՝ շնորհիվ բարձր եկամտաբերություն ունեցող պետական կարճաժամկետ պարտատուների ձեռքբերման, որոնց միջին տոկոսադրույքերը տատանվում են 45-ից 60%-ի սահմաններում: Բացառությամբ բարձր տոկոսադրույքերով տրամադրվող կարճաժամկետ վարկերի, նրանք ամենևին էլ չափազրգոված չեն օգտվողներին պահանջվող տարեկի պայմաններով հատկացնել արդյունաբերության կարիքները բավարարող կարճաժամկետ ու միջնաժամկետ միջոցներ:

բ) Միջազգային ֆինանսական հաստատությունների, օգնության այլ գործակալությունների և հիմնադրամների տրամադրած երկարաժամկետ վարկային միջոցները միշտ չէ, որ օգտագործվում են նախատեսված նպատակներին համապատասխան:

Օրինակ, Չեռնարկությունների զարգացման ծրագրի վարկը (16,75 միլիոն ԱՄՆ դոլար, 35 տարով, անտոկոս, սպասարկման վճարը՝ 0,75%) Համաշխարհային բանկի կողմից արամադրվել է կառավարությանը՝ որպես փոխառուի: Հակառակ սկզբնական բարենպաստ տոկոսադրույքի, վերջնական օգտվող համեմատաբար մասնավոր հատվածի ձեռնարկությունը վճարում է 15 - 21% տոկոսադրույք, բանի որ առկա մեխանիզմի ներքո կառավարությունը LIBOR + 2% տոկոսադրույք է գանձում, երբ փոխ է տալիս մասնավոր հատվածի բանկին, բայց բանկն իր հերթին ավելացնում է ևս 8 - 11%, երբ վերջնական վարկ է հատկացնում օգտվողին: Վերջինից նաև պահանջվում է աստիճանավոր վարկի գումարի 200%-ին համարժեք գրավ, ինչպես նաև իր վրա վերցնել վարկի հետ կապված արտարժուրային ռիսկերը:

Այս կապակցությամբ նախ պետք է նկատել, որ Համաշխարհային բանկի վարկը նպատակամղված է ֆինանսավորել մասնավոր ձեռնարկությունների խթանումը, այլ ոչ թե ապահովել հնարավորություններ, որպեսզի կառավարությունն ու բանկերը կարողանան շահույթ ստանալ: Մյուս զարգացող երկրներում կառավարությունն այս տիպի վարկի համար գանձում է որպես կանոն մոտ 3%-ի հավասար վճար: Կառավարության պարտականությունն է ստեղծել այնպիսի միջավայր, որ «հավը կարողանա ձու ածել», և կառավարությունն ու ֆինանսական հաստատությունները «չպետք է ուտեն հավի համար նախատեսված կերը»:

Բանկերին արվում է ուրիշի փողը, որի համար նրանք ոչ մի ծախս չեն քաշում և որևէ կազմակերպական ջանք չեն գործ դնում, և բանկերի կողմից գանձվող չափսզանց բարձր միջնորդավճարները չունեն որևէ հիմնավորում: Հայաստանի բաղաբառնաբանությունը, ինչպես ասվել է վերևում, միակողմանի բարենպաստ կեցվածք է դրսևորում բանկերի հանդեպ:

Լինսի (Քրոքորյանի) հիմնադրամը (10 միլիոն ԱՄՆ դոլար)՝ սա ֆինանսավորման մի աղբյուր է, որը արամադրվել է պրն. Քրոքորյանի կողմից գրոյական տոկոսադրույքով, և որը նպատակ ունի նայաստել փոքր ու միջին ձեռնարկությունների զարգացմանը: Մակայն, օգտվողների համար փաստացի տոկոսադրույքը կազմում է 15%: Նախապես սահմանված էր, որ փոխառում ինքն է կրում արտարժուրային ռիսկը, բայց ի արդյունք տարբեր կողմերի, այդ բվում՝ հետագոտական քիմի արտահայտած քննադատության, արտարժուրային ռիսկերի լուծը փոխանցվեց կառավարությանը: Այս դեպքում կառավարությունը գանձում է լոկ 3%, մինչդեռ մասնավոր հատվածի բանկերը լրացուցիչ գանձում են 12% միջնորդավճար: Ի՞ լրումն, փոխառուից պահանջվում է ապահովել 200%-անոց գրավային ծածկույթ:

Որպեսզի միջազգային գործակալությունների աջակցող վարկերը, համաձայն սկզբնական մտադրության, իրացվեն 2-աստիճան վարկի ձևով և նպաստ բերեն մասնավոր հաստիքի ձեռնարկությունների զարգացմանը, սալա պահանջվում է ունենալ գետնաբան - իրականացման պետական գործակալություն՝ վերացնելու համար վերոնկառված միջանկյալ շրջումները:

գ) Մասնավոր հաստիքի խթանելու նպատակով պահանջվում է սպառնալի ներկայումս ֆինանսական հաստատությունների կողմից չմատուցվող այնպիսի ֆինանսական ծառայություններ, ինչպես արտադրական ֆինանսավորումը և առևտրային ֆինանսավորումը:

2) Զարգացման բանկի ուրվագիրը

ա) Կարգավիճակը. ԲԸ – պետության կողմից վերահսկվող բանկ.

բ) Կապիտալացումը. 30 միլիոն ԱՄՆ դոլար.

գ) Ներդրողները. Կենտրոնական բանկ - 40%, Կառավարություն - 40%,
հանրություն - 20%.

(NB 1) Կառավարության ներդրման աղբյուրը՝ սեփականաշնորհման ծրագրով պետական ձեռնարկությունների վաճառքից զոյացած համապատասխան միջոցները.

դ) Միջոցները.

1) սեփական միջոցներ.

2) Երկարաժամկետ վարկեր 2-աստիճան վարկի ձևով՝ աջակցման գործակալությունից: Կառավարությունը պետք է ջանքեր գործ դնի նման ֆինանսավորում ձեռք բերել միջազգային գործակալություններից կամ նվիրատու երկրներից: Եթե կառավարությունն, օրինակ, ի վիճակի գտնվի ձեռք բերել 20 միլիոն ԱՄՆ դոլարի երկարաժամկետ վարկ՝ 30 տարվա մարումով, 10-ամյա տարկետումով և արտոմյալ տոկոսադրույքով, սալա, սլարբերապատույտի հիման վրա ի մի բերելով այդ միջոցները, այն կարող է սպառնալի ավելի քան 300 միլիոնի աջակցության հանրագումարային արդյունքի ստացում.

3) (գործունեության սկսումից որոշ ժամանակ անց և միջազգային որոշակի վստահություն ձեռք բերելուց հետո) աջակցման գործակալության երաշխիքով՝ միջազգային ֆինանսական շուկաներում պարտագրերի բողարկում (Սա հնարավորության սահմաններից դուրս չէ՝ պայմանով, որ Նախագահը և

Վարչապետն այցելեն խոստումնալից երևացող երկրներ ու գործակալություններ և ջանադրաբար ներկայացնեն ֆինանսավորման խնդրանքն ու դրա անհրաժեշտությունը):

և) Նպատակները. մասնավոր հատվածի խթանումը՝ հատուկ շեշտ դնելով սպրանքների ու ծառայությունների արտահանումը և ներմուծման փոխարինումը խթանելու վրա, և ա՛յն ճյուղերի ու տեխնոլոգիաների զարգացումը և սուսջ մղումը, որոնք սահմանվել են որպես երկրի զարգացման խիստ նպատակային հատվածներ:

զ) Գործառույթները. որպեսզի նախագիծը բավարարի վերը նշված նպատակներին, ի հավելումն արտահանման և ներմուծման բանկի գործառույթի ներկադման, ունենալու է ֆինանսավորման և երաշխավորման գործառույթներ, ինչպես քվարկված է ստորև.

- ① արտադրական տեխնոլոգիաների և սարքավորումների ձեռքբերման ֆինանսավորում.
- ② հումքի և բաղադրամասերի ձեռքբերման ֆինանսավորում.
- ③ արտադրության ֆինանսավորում՝ սկսած արտահանական պատվերի ստացումից և վերջացրած վճարումների գանձմամբ.
- ④ ֆինանսավորում և վարկային երաշխիքի ապահովում, կապված արտահանման-ներմուծման պայմանագրի ներքո հետաձգված վճարման դրույթի իրականացման հետ.
- ⑤ նոր տեխնոլոգիաների կամ սպրանքների մշակման համար պահանջվող կապիտալի ֆինանսավորում.
- ⑥ այլ նախագծեր, որոնք արդյունավետ ներդրում կունենան երկրի կամ մասնավոր հատվածի զարգացման գործում:

կ) Վարկի չափը. նախագծին պահանջվող միջոցների 20 - 80%-ը:

ը) Պայմանները. 1 արժույթը. արտարժույթ կամ դրանով արտահայտված հայկական դրամ.

- ② վարկի գումարը. 100 հազար – 3 միլիոն ԱՄՆ դոլար՝ մեկ նախագծին.
- ③ տոկոսադրույքը. 6 - 8% (կախված կլիմի նախագծի մանրամասներից).
- ④ գրավը. կընդունի գրավի տարբեր ձևեր: Օրինակ, եթե ֆինանսավորումը մեքենաների գնման համար է, ապա՝ զնված

մեքենաները (100%). Երե ֆինանսավորվում է արտահանման գործարքը, սայա՝ արտահանման վավերաբրուրը:

բ) Սինդիկացում.

խրանել սինդիկացումը (միացյալ փոխառվորյան տրամադրումը) առևտրային բանկերի հետ: Վարկերի միասնական գումարը չի գերազանցելու վերը նշված սահմանաչափերը, և Չարգացման բանկն իրեն է վերապահելու գրավի նկատմամբ առաջնային իրավունքը: Երե նվազագույն տոկոսադրույքը, որ առևտրային բանկերը (եղնելով սեփական ռեսուրսներից) կարող են գանձել վարկի իրենց բաժնեմասի դիմաց, գերազանցում է տարեկան 8%-ը, սայա Չարգացման բանկը պետք է ըստ հնարավորինս ճշգրտում անի դրանց տոկոսադրույքերում, որպեսզի փոխառուի վերջնական ծախսը չլինի չափից դուրս անբարենպաստ:

Օրինակ, երե փոխառում կամենում է ֆինանսավորել 1 միլիոն ԱՄՆ դոլար արժողությամբ մեքենաների ձեռքբերումը, սայա երկու ադրյուրներից միասնական վարկի գումարը կկազմի 800 հազար ԱՄՆ դոլար կամ ձեռքբերման գնի 80%-ը: Երբ որ առևտրային բանկերը տրամադրեն այդ գումարից 200 հազարը՝ տարեկան 10% տոկոսադրույքով, այդ դեպքում Չարգացման բանկի բաժնեմասը՝ 600 հազարը՝ կհատկացվի 7,3% տոկոսադրույքով:

Կիրառելով սինդիկացման այս կարգի մոտեցումը, փորձ է արվում ի մի բերել մասնավոր հատվածի բանկերին: Բացառապես Չարգացման բանկն է կատարելու վարկի գնահատումն ու վերահսկումը դրա իրացումից հետո: Առևտրային բանկերը, հետևաբար, կարող են համեմատաբար ապահով հաճախորդ գանել՝ վարկի գնահատման կամ վերահսկման վրա նվազագույն ծախսերի գնով:

ժ) Այլ.

ի հավելումն վերը շարադրյալի, դեռ էլի շատ հարցեր կան, որոնք հարկ է բննարկվան առնել Չարգացման բանկի ստեղծումը և գործունեությունը նախապատրաստելու ընթացքում: Նման հարցերի շարքում կարող են լինել հիմնադրման եղանակը, կազմակերպումը, գործառուրային լիազորությունները և պարտավորությունները, հաստիքավորումը և վարձատրությունը, վարկային նախագծերի գնահատման եղանակը, վարկերի հատկացման որոշումների ընդունման գործընթացը, վարկային պայմանագրերը, գրավադրումը և փոխառուների

վերահսկման եղանակները: Անհրաժեշտ է պատրաստել Ձարգացման բանկի հիմնադրման պլանային հուշագիր, ուր նկատի կառնվեն բոլոր առնչվող խնդիրները: Պլանային հուշագիրը պետք է լինի չեզոք բնույթի՝ առանց որևէ ուղղվածության, և պատրաստվի փորձառու մասնագետի կողմից: Երև այս նախագծի հետ կապված ներկայացվի փորձագիտական աջակցության խնդրագիր, ապա հավանական է, որ դա դրական արձագանք գտնի նվիրատու երկրներում:

3) Ձարգացող երկրների օրինակները

Շատ զարգացող երկրներ ունեն քաղաքականության ֆինանսավորման համակարգ, որը գործիք է ծառայում իրականացնելու զարգացման քաղաքականությունը: Աղյուսակ 5.4.1-ում (տե՛ս հաջորդ էջին) բերված են ասիական երկրների այն կառուցվածքային ֆինանսական կազմակերպությունները, որոնք դեր են խաղում արդյունաբերության և արտահանման խթանման գործում:

(3) ՓՄՉ-երի ֆինանսական աջակցման համակարգի ստեղծումը

Հայաստանի փոքր ու միջին ձեռնարկությունների (հետայսու՝ «ՓՄՉ») մեծ մասը միջոցների հայրալքման հարցում դիմակայում է երեք տիպի հիմնահարցերի: Նախ, կառավարման և ֆինանսական կացության վատ վիճակի պատճառով նրանց պակասում է վարկ ձեռք բերելու ունակությունը: Երկրորդ, ՓՄՉ-երի համար, հետևաբար, դժվար է փոխ առնել մասնավոր հատվածի ֆինանսական հաստատություններից: Երրորդ, երբ նույնիսկ վարկի ստացումը հնարավոր է, ապա տոկոսադրույքն այնչափ բարձր է, որ փաստորեն անընդունելի է նրանց համար:

Երե նույնիսկ ձեռնարկությունները սեփականաշնորհվել են՝ ժառանգելով հսկա գործարաններ, միևնույն է, կառավարման իրենց ներկա վիճակով դրանց մեծ մասը համազոր է ՓՄՉ-երի: Հայաստանի տնտեսության վերականգնման նպատակով անհրաժեշտ կլինի ապահովել այս ՓՄՉ-երի վերականգնումը և նոր ՓՄՉ-երի զարգացումը:

**Աղյուսակ 5.4.1 Ասիական երկրների կառուցվածքային
ֆինանսական կազմակերպությունները**

Երկիրը	Բանկի անվանումը	Հիմնական գործառույթը
Կորեա	Կորեայի զարգացման բանկ	Ֆինանսավորում է տնտեսական վերակառուցման նախագծերը
	Կորեայի արտահանման-ներմուծման բանկ	Ծանր արդյունաբերության ապրանքների արտահանման խթանում
	Կորեայի երկարաժամկետ վարկավորման բանկ	Ավելի քան 3-ամյա վարկեր մասնավոր բանկերին
Սինգապուր	Սինգապուրի զարգացման բանկ	Հիմնականում ֆինանսավորում է ՓՄՉ-երին
Թաիլանդ	Թաիլանդի արտահանման-ներմուծման բանկ	Արտահանման և ներմուծման խթանում
	Թաիլանդի արդյունաբերական ֆինանսավորման կորպորացիա (IFCT)	Միջնա-երկարաժամկետ վարկեր արդյունաբերողներին
Մալայզիա	Արդյունաբերական զարգացման ֆինանսավորման Berhad	Միջնա-երկարաժամկետ վարկեր արդյունաբերության զարգացման համար
	Pembangunan dan Infrastruktur Malaysia Berhad	Երկարաժամկետ վարկեր ենթակառուցվածքների զարգացման համար
	Bank Industri Malaysia Berhad	Երկարաժամկետ վարկեր կապիտալատար արդյունաբերությանը
	Մալայզիայի արտահանման-ներմուծման բանկ	Միջնա-երկարաժամկետ վարկեր արտահանման և օտարերկրյա ներդրումների համար
Ինդոնեզիա	(Ինդոնեզիայի Pembangunan բանկ)	Բանկը 1998-ին կլանվել է Mandiri պետական բանկի կողմից՝ ի հետևանք երկրում բռնկած ֆինանսական ճգնաժամի
Ֆիլիպիններ	Ֆիլիպինների զարգացման բանկ	Արդյունաբերության աջակցում, 2-աստիճան վարկերի գծով գործընկեր
Վիետնամ	Վիետնամի ներդրումային և զարգացման բանկ	Միջնա-երկարաժամկետ վարկեր արդյունաբերությանը
	Վիետնամի արտահանման-ներմուծման բանկ	Արտահանման և ներմուծման խթանում
Չնդկաստան	Չնդկաստանի արդյունաբերական զարգացման բանկ	Երկարա-միջնաժամկետ վարկեր արդյունաբերությանը

Ծանոթագրություն. Չինաստանում կան Ջարգացման պետական բանկ, Արտահանման-ներմուծման բանկ, Գյուղատնտեսության զարգացման բանկ

ՓՄՁ-երի աջակցման հիմնադրամը, կազմավորվելով ՓՄՁ-երի վարկային միջոցների ավելացման՝ ստորև ուրվագծված մեխանիզմի հետ մի տանդեմի մեջ, նպատակ ունի բավարարել ՓՄՁ-երի փոքրածավալ ֆինանսավորման կարիքները՝ վերջիններիս համար արդյունավետ և իրատեսական պայմաններով: Սա ենթադրում է ստորև բնութագրվող երեք հաստատությունների հիմնադրամը:

1) ՓՄՁ-երի աջակցման հիմնադրամի ("Հիմնադրամ") ստեղծում (1)

- Հիմնադրամի սկզբնական չափը կկազմի 10 միլիոն ԱՄՆ դոլար և ամբողջովին ներկրվի կառավարության կողմից: Պատահելու ֆինանսները կծեփվեն պետական ձեռնարկությունների վաճառքից գոյացած միջոցներից (Ապագայում կարելի է չհարկվող պարտագրերի բողարկմամբ մեծացնել մասնավոր կապիտալի բաժինը: Սա առավել ցանկալի կլինի, քան Քրոքորյանի հիմնադրամից կապիտալի հավելումները):
- Վարկերը հիմնականում միաված պետք է լինեն կարճաժամկետ շրջանառու կապիտալի ապահովմանը (օրինակ՝ հոմքի ձեռքբերման համար) կամ արտադրական ֆինանսավորմանը և մեկ վարկի հաշվով չզերազանցեն 100 հազար ԱՄՆ դոլարին:
- Տոկոսադրույքը պետք է սահմանվի տարեկան 7-10% (Այն պետք է փոփոխական լինի՝ կախված նախագծի բնույթից ու բովանդակությունից, իրականացման ժամկետից և վարկի տևողությունից):
- Սույն մեխանիզմի ներքո վարկ վերցնել ցանկացող ձեռնարկությունները պետք է դառնան Վարկերի երաշխավորման ընկերակցության անդամները, որի մասին խոսվում է ստորև՝ (2)-ում:
- Վարկը ստանալու ժամանակ օգտվողը պետք է վճարի համապատասխան ապահովագին (2)-ին տրամադրված ապահովագրման դիմաց, ինչն ուրվագրված է ստորև՝ (3)-ում:

2) Վարկերի երաշխավորման ընկերակցության («Երաշխավորման ընկերակցություն») ստեղծում (2)

- Երաշխավորման ընկերակցությունը փոխառուի անունից Հիմնադրամին կներկայացնի վարկային համաձայնագրի ներքո գումարի վերադարձման երաշխիք:
- Սկզբնական կապիտալացման մեջ կառավարությունը կունենա 80%, իսկ մասնավոր հատվածի բաժինը կկազմի 20%: Կապիտալացման գումարը պետք է որոշվի, կնկնվի տրամադրման ենթակա երաշխիքների ընդհանուր գումարի գնահատականից:

Կառավարության ներդրումը կֆինանսավորվի պետական ձեռնարկությունների վաճառքից ստացված հասույքից:

3) ՓՄՁ-երի ապահովագրման պետական հաստատության («Ապահովագրման հաստատություն») ստեղծում (3)

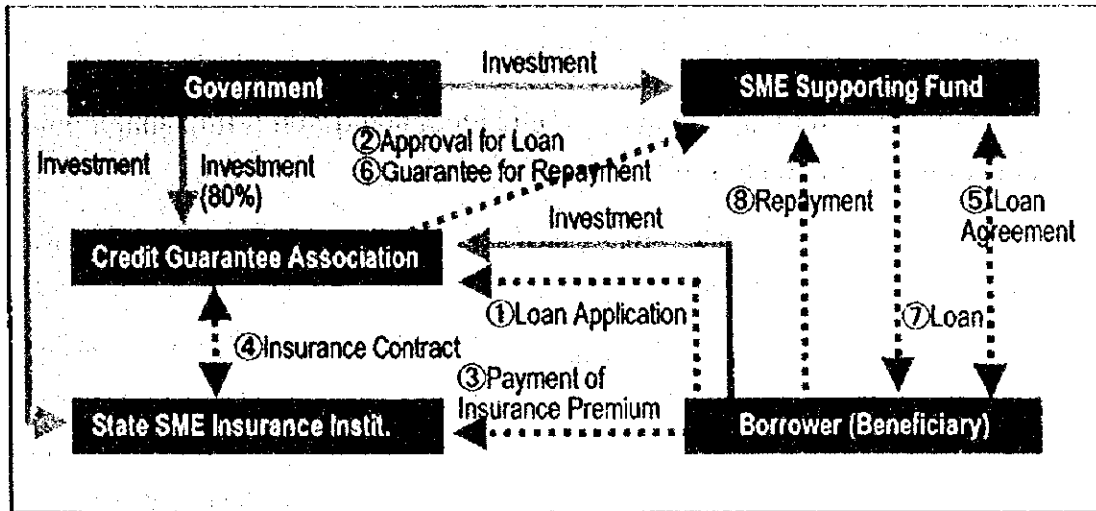
- Հիմնադրումը՝ 1 միլիոն ԱՄՆ դոլար նախնական կապիտալով, ամբողջը՝ կառավարության ներդրումը
- Ապահովագրման հաստատությունը ռիսկային պատվար է ապահովում երաշխավորման ընկերակցության կողմից Հիմնադրամին արածադրված երաշխիքի ներքո պարտավորման (սուրբուզացիայի) ռիսկի համար (Հիմնադրամից փոխ առնող փոխառուից պահանջվում է ապահովագին վճարել Ապահովագրման հաստատությանը)
- Ապահովագրման հաստատության գործառնական ծախսերը պետք է ծածկվեն օգտվողի (փոխառուի) կողմից արվող հավելավճարներով (Երաշխավորման ընկերակցության համար Ապահովագրման հաստատության կատարած ապահովագրման դիմաց)

Տվյալ համակարգը, վարկերի կամ գրավադրման փոխարեն, որ ՓՄՁ-երը չեն կարող ապահովել, առաջարկում է փոխառավորյուններ՝ ներառելով հետևյալ պայմանները:

- Երաշխավորման ընկերակցությունը դառնում է փոխառուի պարտավորությունների երաշխավորը Հիմնադրամի առջև:
- Ապահովագրման հաստատությունն ապահովագրության միջոցով ռիսկի պատվար է ապահովում երաշխավորման ընկերակցությանը:
- Օգտվողները (Հիմնադրամից փոխ առնողները) վճարում են ապահովագին:

Մեխանիզմն աջակցում է հեշտացնել ՓՄՁ-երի՝ Հիմնադրամից փոխառություն վերցնելու գործընթացը:

Փոխառուն (օգտվողը) Հիմնադրամին ուղղված վարկային դիմումը ներկայացնում է երաշխավորման ընկերակցությանը: Երաշխավորման ընկերակցությունը իրականացնում է վարկի գնահատումը, որոշում է վարկի պայմանները և արդյունքների մասին զեկուցում Հիմնադրամին: Դիմումից մինչև իրացումն ընկած գործընթացը կանոնա նկար 5.4.1-ում պատկերված տեսքը:

Նկ. 5.4.1 ՓՄՁ-երի հիմնադրամի ֆինանսավորման սխեման

Եթե փոխառության մարումը հետաձգվի սահմանվածից ավելի երկար ժամկետով, ապա Երաշխավորման ընկերակցությունը կվճարի Հիմնադրամին սուբրոգացիայի պայմանով: Երաշխավորման ընկերակցությունը կփոխհատուցվի Ապահովագրման հաստատության կողմից՝ պարտավորությունների այս կերպ մարված գումարի 90%-ի չափով: Երաշխավորման ընկերակցությունը Հիմնադրամից ստանձնում է վարկի փոխհատուցման պարտավորությունը և Երաշխավորման ընկերակցության փոխհատուցած գումարները ետ են վճարվում Ապահովագրման հաստատությանը:

(4) Արտաքին առևտրի ապահովագրման համակարգի ստեղծումը

Շատ ձեռնարկությունների հիմնահարցերն է՝ չ ավելի են խորանում այն պատճառով, որ չեն կարողանում գանձել Ռուսաստան արտահանած ապրանքների դիմաց իրենց հասանելիք վճարները:

Առևտրի ապահովագրությունը ծածկույթ է ապահովում նման տիպի ռիսկերից, որոնք չեն ներառվում սովորական ապահովագրության ծրագրերում, և սնտեսվարողներին հեռու պահում արտահանման ու ներմուծման հետ կապված նման ռիսկերից:

Կա առևտրային գործունեությանն առնչվող ռիսկի երկու տեսակ.

- քաղաքական ռիսկ. գործընկեր երկրի ռիսկը, որը գտնվում է ներքին խժոժությունների, հեղափոխության կամ պատերազմի իրավիճակում: Գործընկեր երկրի կառավարության ռիսկը, որ կարող է խափանել հասույթի փոխանցումը՝ ներմուծման դեմ արգելքներ մտցնելու կամ արժույթային սահմանափակումների միջոցով.

- առևտրային ռիսկ. առևտրային գործընկերոջ ռիսկը, որը զանվում է, օրինակ, սնանկացման իրավիճակում:

Հայաստանի տեսակետից առավել կարևոր ռիսկեր պետք է համարվեն “փոխհաստցման կամ արտահանման հասույթի հետ կապված ռիսկը” և “ հունքի և այլ ապրանքների ներմուծման համար կանխավճարների հետ կապված ռիսկերը”:

Ապահովագրման տեսակը	Ապահովագրության ներքո փոխհաստցելի ռիսկերը (բաղաբաղկան ռիսկ, առևտրային ռիսկ)
1) Արտահանման հասույթի փոխհաստցման ապահովագրում	- Այն դեպքում, երբ առկա է արտահանման վավեր սրայմանագիր, և ապրանքներն արտադրվել են, բայց հնարավոր չի արտահանել - Արտահանման հասույթն անփոխհաստցելի է դարձել բևեռաաբույժից հետո
2) Կանխավճարի ապահովագրում	- Ապրանքների ներմուծման համար կանխավճարված միջոցներն անփոխհաստցելի են դարձել

Ապահովագրման համակարգի ներդրման շնորհիվ, արտահանող ձեռնարկությունները կարող են ձեռքագառվել նշված ռիսկերի հետ կապված հոգսերից և վստահաբար սուտջ տանել իրենց գործը: Նման կարգի ապահովությունը կարևոր դեր կխաղա Հայաստանի արտահանական աղյուսաբերության զարգացման գործում: Սա հատկապես մեծ արժեք կունենա բարձր ռիսկ ունեցող այնպիսի երկրների հետ առևտրում, ինչպիսիք են Ռուսաստանը, ԱՊՀ անդամ մյուս պետությունները և որոշ հարևան երկրներ:

Արտաքին առևտրի ապահովագրումը, իր ներհակ բնույթով, չի կարող հանդիսանալ մասնավոր հատվածի գործը և, երկրների մեծամասնությունում, ապահովագրման նման համակարգերը զործառվում են ուղղակիորեն կառավարության կամ համարժեք գործակալության կողմից: Դասպոնիայի պարագայում դրա պատասխանատուն Առևտրի և արդյունաբերության նախարարությունն է, Միացյալ Նահանգներում կառավարողը EXIM՝ Արտահանման և ներմուծման բանկն է, Միացյալ Թագավորությունում՝ ECGD-ը, Գերմանիայում՝ HERMES-ը, իսկ Ֆրանսիայում՝ SOFACÉ-ն: Ապահովագրական ծածկույթը կազմում է պայմանագրային արժեքի 80 - 97%-ը:

Ապահովագրման ֆինանսավորումը պետք է, առանց այլևայլության, իրականացվի Հայաստանի պետական բյուջեի միջոցներից:

(5) ՁՀԳ-ի ամրապնդումը

ՁՀԳ-ը ստեղծվել է՝ ելնելով այն կարևոր դերի ըմբռնումից, որ ունեն արտահանումը և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումները Հայաստանի տնտեսության վերակառուցման գործում: Այսուհանդերձ, ՁՀԳ-ին այնքան շնչին բյուջե է հասկացվել, որ վերջինս իրեն չի կարող բույլ տալ նույնիսկ վերանորոգել պատճենահամող մեքենաները, էլ չենք խոսում ուշխատավարձի ծախսերը հոգալու մասին: Ի հետևանք, այն ունի սլաակառնի կազմակերպական սխեմա, բայց գործում են միայն մի քանի փոքր խմբեր, և գործակալությունը սատարվում է շնորհիվ դեկավար ու միջին դեկավար կազմի որոշ նվիրյալ անդամների անձնվեր ջանքերի:

ՁՀԳ-ն օտարերկրյա ներդրողների և հայրենական արտահանողների համար “One-Stop-Shop” մեկ կանգառի կենտրոն դարձնելու նպատակով անհապաղ շտկումներ պետք է մտցնել ստեղծված իրավիճակում.

- 1) կարգավիճակը և գործառույթները պետք է ամրապնդվեն.
- 2) գործառնական բյուջեն պետք է ավելացվի.
- 3) հաստիքների որակական ու քանակական կազմը պետք է ամրապնդվի.
- 4) գործակալությունը պետք է ապահովվի տեղեկություններով և տվյալներով.
- 5) պետք է ստեղծվեն միջազգային հաղորդակցման անխափան հարմարություններ.
- 6) այն պետք է օժտվի քաղաքականություն ձևավորելու կարողունակությամբ:

Մտորև քննարկվում են պահանջումների որոշ մանրամասները:

1) Կարգավիճակի և գործառույթների ամրապնդումը

ՁՀԳ-ը, հանդիսանալով Վարչապետի գլխավորած ՆԽՊՊԽ-ի ներքո ներդրումների և արտահանման զարգացման քաղաքականության իրականացնող գործակալությունը, մինևույն ժամանակ ենթակա է ՁՀԳ-ում հավասարաչափ ներդրում անող երկու նախարարությունների ուղղակի իրավասությանը: Մա խիստ կերպով սահմանափակում է նրա գործառնական անկախությունը: Ներկա իրավիճակում, երբ ՁՀԳ-ն անում է որևէ առաջարկություն քաղաքականության վերաբերյալ, որը հավանության է արժանանում Արդյունաբերության և առևտրի փոխնախարարի կողմից, բայց որին ընդդիմանում է Էկոնոմիկայի փոխնախարարը, ապա առկա սլայմաններում ՁՀԳ-ը քիչ բան կարող է անել: ՁՀԳ-ի նկատմամբ իրավասությունը պետք է սահմանափակվի մեկ վերադաս մարմնով և, հաշվի առնելով Հայաստանի համար ՁՀԳ-ի ապագա դերի կարևորությունը, այն պետք է գտնվի Վարչապետի ուղղակի իրավասության ներքո: Ինչ վերաբերում է դերին, ապա ՁՀԳ-ը պետք է օժտվի այնպիսի իրավագործությամբ և գործառույթներով, որ ի վիճակի լինի

ինտեգրացված ձևով մատուցելու օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների և արտահանման խթանմանն ուղղված իր պարփակ ծառայությունները:

2) Գործառնական բյուջեի ավելացումը

Քեպետ Հայաստանի կառավարության ֆինանսական համակարգի բնութիցիկ դեֆիցիտի պայմաններում դժվար է ապահովել բյուջեի ավելացում, բայց և այնպես, անհրաժեշտ է առնվազն այնպիսի ֆինանսավորում, որ գործակալությունն ի վիճակի լինի բոլոր աշխատողներին վճարել աշխատավարձ և ունենալ նորմալ աշխատանքային պայմաններ (գրասենյակային սարքավորում, սեղաններ, սրբոցներ և պիտույքներ): Պատճենահանող սարքն արդեն չի դիմանում և ասես պատրաստ է ջարդոխտուրդ լինել: Նման պայմաններում բնականոն գործունեությունն անհնար է: Պետք է ակնկալել, որ Կառավարությունն ընթրնումով կնոտենա այս խնդրին և համապատասխան միջոցներ ձեռք կառնի:

3) Հաստիքավորման բարելավումը

Հաստիքների որակական մակարդակի բարելավումն ստանցքային խնդիր է: Աշխատակազմն անհրաժեշտ է համարել ստորե բերված ոլորտների մասնագետներով, որոնց նկատմամբ պահանջն այն է, որ հստակ պատկերացում ունենան իրական տնտեսության և հայրենական ու դրսի շուկաներում գործարարության մասին.

- օտարերկրյա ներդրումների 2 (Հայաստանի ներդրումային միջավայրի մասին լայն գծով խորհրդատու.....գիտելիքներ ունեցող մասնագետ. լիաժամ հիմունքով)
- իրավաբաններ..... 2 (մեկնաբանումներ աղտերկրյա ներդրողներին, պատասխանում հարցումներին. մասնաժամ հիմունքով)
- հարկային խորհրդատու..... 1 (պարզաբանումներ օտարերկրյա ներդրողներին հարկային համակարգի ու հարկի գումարի հաշվարկման մասին և խորհրդատվություն հարկային հիմնահարցերի առնչությամբ. լիաժամ հիմունքով)
- ճյուղի-ձեռնարկության մասնագետներ..... մի քանի՝ լիաժամ, և մի քանի՝ մասնաժամ. նրանք, ովքեր գործում են տարբեր հատվածների մասնավոր ձեռնարկությունների համար
- զարգացման մասնագետներ..... 2 (օտարերկրյա ներդրումների և ստեղծի մարտավարության պլանավորում...պատշաճ մարդկանց հրավիրում. լիաժամ հիմունքով)

տոնարի մասնագետներ 2 (միջազգային տոնարի գործարքներում լավ բրձված,
խորհրդատվություն արտահանողներին. լիաժամ)
շուկայավարման մասնագետ...1 (լիաժամ հիմունքով)

Մի շարք խորհրդատվական ընկերություններում կան ունակ հաստիքներ, և տարրերակներից մեկն է վարձել նրանց աշխատելու որպես խորհրդատուներ՝ մասնաժամ հիմունքով:

Կարևոր է նաև բարձրացնել սուկա աշխատակազմի որակավորման մակարդակը: Մասնավորապես, կարիք կա, որ ստավել երիտասարդները վերապատրաստում անցնեն գործարարության հիմունքների բնագավառում: Բացի այդ, անհրաժեշտ է, որպեսզի աշխատողները գործարար միջավայրում անմիջական փորձառություն ձեռք բերեն արտադրության ու վաճառքի վերաբերյալ: Նրանք պետք է սեփական փորձով ըմբռնեն շահույթի և ռիսկերի կառավարման կարևորությունը, նախքան ի վիճակի կլինեն օգտակար խորհուրդներ տալ օտարերկրյա ներդրողներին կամ հայրենական արտահանողներին:

ՋՀԳ-ը մարդկային ռեսուրսների զարգացմանն է նպատակաձուգում օտարերկրյա ՉՊԱ-ի բյուջեի շատ միջոցներ, բայց կան ոլորտներ, ուր կարելի է անել ավելին: JICA-ն ունի ինչպես կարճաժամկետ, այնպես էլ երկարաժամկետ վերապատրաստման ծրագրերի համակարգ (վերապատրաստվողների ընդունում և մասնագետների առաքում): JETRO-ն ևս ունի մեծան համակարգ, որի ծառայություններից ՋՀԳ-ն անցում տարի արդեն իսկ օգտվել է: JETRO-ն իրականացնում է ներդրումների խթանման գործունեություն՝ առաքում ու հյուրընկալում է առաքելություններ և ճապոներեն լեզվով պատրաստում ներդրումային ուղեցույցեր ու տեղեկագրեր:

4) Տեղեկությունների և տվյալների պատրաստումը

ՋՀԳ-ը չունի բավարար տեղեկություններ ու տվյալներ Հայաստանի տնտեսական պայմանների և ներդրումային միջավայրի մասին: Փորձեր են արվում ստեղծելու տվյալների բազա, բայց հաստիքների պակասի պատճառով սա այսօր էլ գոյություն չունի տվյալների որևէ օգտակար բազա: Գուցե արժե խորհել Վիճակագրության, պետական ռեզիստրի և վերլուծության նախարարությունից կարողունակ աշխատողներ ներգրավելու մասին: Սա ավելի դյուրին կդարձնի նախարարության պատրաստած տվյալների ձեռքբերումը:

5) Միջազգային հեռահաղորդակցության կանոնավորումը

ՉՀԳ-ին ֆաբր ուղարկելն ինքնին խնդիր է: Ֆաբրային ու հեռախոսային գործառույթները համատեղված են, և հեռախոսից ֆաբրին միացումը կատարվում է ձեռքի միջոցով: Ուստի, ֆաբր ուղարկելիս պետք է նախ զանգել ու խնդրել, որ միացնեն ֆաբրի մոդը, և ապա միայն սեղմել ուղարկման կոճակը՝ սկսելու առարկուն (Աշխարհում շատ քիչ կան գործարար միջավայրում նման սարքավորում կիրառող երկրներ): Երև ՉՀԳ-ի գրասենյակում ոչ մեկ չլինի, ապա ժամերով հնարավոր չի լինի առաքել ֆաբրային ուղերձը:

Այս կարգի «ձուարի» խնդիրն անբարենպաստ ստավորություն կրողն է և կարող է բավական լինել, որ հեռու պահի հնարավոր օտարերկրյա ներդրողներին: ՉՀԳ-ը պետք է իր տրամադրության տակ ունենա ստանդարտ երկու հատուկ ֆաբրային մեքենա: Հասցեի և հեռախոսի ու ֆաբրի համարների փոփոխման մասին ծանուցելը համարվում է միջազգային էթիկետի կանոններից մեկը:

ՉՀԳ-ն անցած տարի ներ է դրել տեղական ցանց, բայց համակարգն ունի հետևյալ թերությունները.

- սերվերի՝ սպասարկող սարքի փոքր հզորության պատճառով, արագությամբ ցածր է և հաճախ հնարավոր չի հաղորդել բարդ տվյալներ: Սերվերը հարկ է փոխարինել բավարար հզորությամբ օժտված համակարգչով.
- Հայաստանում օգտագործվող համակարգիչները չի են համակարգչային հարուցիչներով: Մրա պատճառն այն է, որ շատերը համակարգիչը կամ Ինտերնետն օգտագործում են՝ առանց հարուցիչների առկայության ստուգման կամ հատուկ պատվաստման: ՉՀԳ-ը հաղորդակցվում է աշխարհով մեկ և մեծապես ենթակա է հարուցիչների վտանգին, իսկ մյուս կողմից՝ ինքն էլ շատ դեպքերում կարող է դառնալ հարուցիչների տարածման աղբյուր: ՉՀԳ-ը պետք է պայմանագիր կնքի հարուցիչների դեմ պատվաստում սնող որևիցե ընկերության հետ և առկա բոլոր համակարգիչները պարբերաբար ենթարկի արդիական պատվաստումների:

6) Զաղաքականության ձևավորման կարողունակությունը

ՉՀԳ-ը կարող պետք է գտնվի հավաքագրել ու վերլուծել առկա տվյալներն ու տեղեկությունները (ներառյալ՝ արտերկրին վերաբերող) և ձևավորել ու կատարարությանը ներկայացնել օտարերկրյա ներդրումների և արտահանման համար Հայաստանում համապատասխան պայմանների ստեղծմանն ուղղված քաղաքականության մախազային դրույթները, ինչպես ուղղագրված է հոլվածներ 5.3.1-ում և 5.3.2-ում: Այս նպատակով անհրաժեշտ է, որպեսզի ՉՀԳ-ն, ի լրումն ներքին փորձագիտական հնարավորությունների,

ունենա խորհրդատվական հանձնախումբ, որ կազմված կլինի գիտնական և գործարար փորձագետներից:

(6) ՓՄՁ-երի ռիսկային ձեռնարկների աջակցման կենտրոնը

Չարգացման ուղղվածության առումով մենք հողված 4.4.2-ում ստաջարկել ենք պահանջվող քայլերի համախումբն ու ցանցը: Այս մեխանիզմի նպատակն է, տվյալ հատվածում աշխատանքի հստակ բաժանման միջոցով, խթանել տեխնոլոգիայի արդյունավետ օգտագործումը և միաժամանակ պահպանել ձեռնարկությունների միջև մրցակցային հարաբերությունները, կասեցնելով հատուկ տեխնոլոգիաների մենաշնորհումն ու վատնումն առանձին ձեռնարկությունների կողմից: Կառավարության նախաձեռնությամբ ՓՄՁ-երի ռիսկային ձեռնարկների աջակցման սույն կենտրոնի ստեղծման շնորհիվ ձեռնարկությունների միջև գործակցային հարաբերությունները զարգացում կապրեն և կամրապնդվեն: Այս հիման վրա, նոր ռիսկային ձեռնարկների կամ կառավարման ու տեխնոլոգիայի առումով տրամադրվող խորհրդատվական աջակցությունը (ներառյալ՝ փորրիկ ֆինանսական օգնությունը) կներառի ավելի ու ավելի շատ ՓՄՁ-երի և սրանով իսկ կձևավորվի արդյունաբերական հատվածի խթանման բարենպաստ միջավայր:

5.5. Առաջարկություններ իրականացման ծրագրի վերաբերյալ

Մասնավոր հատվածի զարգացման պլանի մասին հետազոտության առնչությամբ մենք առաջարկում ենք ստորև ուրվագծված իրականացման ծրագիրը:

(1) Տնտեսական զարգացման և պլանավորման նախարարության ստեղծումը

Հետազոտական քիմը, հաշվի առնելով մասնավոր հատվածի զարգացման պլանի կենսագործման կարևորությունը, առաջարկում է վերակազմավորել ներկա Էկոնոմիկայի նախարարությունը և վերադաստիճանով ստեղծել Տնտեսական զարգացման և պլանավորման նախարարություն, որը կոչված կլինի իրականացնել 5.4.(1)-ում շարադրված գործառնությունները:

(2) Զարգացման հայկական բանկի ստեղծումը

- Պետք է ստեղծել Զարգացման հայկական բանկ, ինչպես առաջարկված է բաժին 5.4 (2)-ում:

Զարգացման հայկական բանկի ստեղծումը և դրա կառավարումը պահանջում են մասնագիտացված գիտելիքներ ու փորձառություն, որոնք սակավ են Հայաստանում, ուստի կարիք կա մշակել արտերկրյա օժանդակության ներգրավման առանձին նախագիծ: Բանկի ստեղծումից որոշ ժամանակ անց կիրավիրվեն օտարերկրյա մասնագետներ, որոնք կփոխանցեն բոլոր բնագավառների (սկսած վարկային նախագծերի ընտրումից և վերջացրած վարկի իրացմամբ/փոխհատուցմամբ) վերաբերյալ իրենց ունեցած գիտելիքն ու հմտությունները:

(3) ՓՄՁ-երի ֆինանսական աջակցման համակարգի ստեղծումը

- Հարկ է պատրաստել ՓՄՁ-երի աջակցման հիմնադրամի, ՓՄՁ-երի վարկերի երաշխավորման ընկերակցության և ՓՄՁ-երի վարկերի սպառնալուծման հաստատության ստեղծման մանրամասն պլանային փաստաթուղթը, որը պետք է ներառի առաջարկվող մեխանիզմները, ստեղծման նախապատրաստումը և գործունեության պայմանները: Անհրաժեշտության դեպքում կարելի է դիմել արտերկրի փորձագիտական աջակցությանը:

(4) Արտահանական արդյունաբերության զարգացման նախագծի մշակումը

- Վերը նշված (2)-ի և (3)-ի իրականացմանը զուգահեռ, արտահանական արդյունաբերության, այդ թվում՝ ներմուծմանը փոխարինող արտադրության խթանման

նպատակով երկաստիճան վարկերի տրամադրման և հատուկ նախագծի մշակման համար միջոցներ հասկացնելու խնդրադիմում պետք է ներկայացվի Համաշխարհային բանկին, ՎՋԵԲ-ին, գերմանական GTZ-ին և ճապոնիայի OECF-ին (1999թ. հոկտեմբերի 1-ին վերջինս միաձուլվելու է ճապոնիայի արտասահման և ներմուծման բանկին և կազմավորվելու է Միջազգային համագործակցության ճապոնական բանկը):

(5) Արդյունաբերական գոտու ստեղծումը

- Հարկ է ստաց շարժել Արդյունաբերության և առևտրի նախարարության այն նախաձեռնությունը, որ վերաբերում է Երևանում արդյունաբերական գոտու ստեղծմանը: Նախագծի իրականացման համար պահանջվող սկզբնական ֆինանսավորումը կհատկացվի սեփականաշնորհման միջոցներից, բայց կառավարումը կհանձնվի մի երրորդ կողմի, և այն կկառավարվի որպես ինքնաֆինանսավորվող միավոր (Ղեկավար անձը պատասխանատու կլինի հետագուտելու արտասահմանի նույնատիպ կառույցները, օրենսդրությունը, համակարգերը և գործառնության ձևերը):

(6) Գունավոր մետաղների, այդ թվում՝ պղնձի և մոլիբդենի հանքավայրերի զարգացման և արժեքաբեր շահագործման իրագործելիության նախնական վերլուծության իրականացումը

- Հանքավայրերի զարգացման, արտադրության վերաբացման և մետաղը ստանալուց մինչև երկրորդային մշակումը լրիվ բոլորաշրջանի ապահովման իրագործելիության համակողմանի վերլուծություն իրականացնելու համար խնդրադիմումի ներկայացում աջակցման օտարերկրյա գործակալություններին: Վերլուծությունը կներառի Ազարակի պղնձի՝ ներկայումս փակված հանքավայրի շահագործման հնարավորությունների, Շամլուխի պղնձահանքի նոր զարգացման, Քաջարանի պղնձահանքի վերաբացման ու հանքաքարի փոխադրման և Ալավերդու մետաղածուլարանի հետ կապված խնդիրները:

(7) Սարդահամարի անցկացումը

- 2001թ. սկսվելով դրված մարդահամարն անցկացնելու նպատակով պետք է համապատասխան խնդրադիմում ներկայացվի աջակցման օտարերկրյա գործակալություններին: Այնկապվող օժանդակությունը պետք է վերաբերի այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են իրականացման մեթոդաբանությունը, ծրագրային ապահովման հարցերում փորձագիտական օգնությունը, կատարելիք ծախսերի որոշարկումը և անհրաժեշտ սարքավորման, դիցուք՝ համակարգիչների անհատույց տրամադրումը:

(8) ՓՄՁ-երի ռիսկային ձեռնարկների աջակցման կենտրոնի ստեղծումը

- Կենտրոնը պետք է ստեղծվի ՓՄՁ-երին կառավարման և փորձագիտական աջակցություն ցույց տալու նպատակով, ինչպես սուտջակված է բաժին 5.4. (6)-ում: Այն կոչված է ՓՄՁ-երին, հատկապես՝ ռիսկային կապիտալով ձեռնարկություններին խորհրդատվություն ապահովել կառավարման ու փորձագիտության ասպարեզում և ֆորում տրամադրել բնդիանոր խնդիրների շուրջ տեսակետների ու փորձի փոխանակման համար:

- Կենտրոնն այնպես պիտի կազմավորվի, որ կարողանա նաև հատկացնել որոշ ֆինանսական օգնություն:

(9) Ձրոսաշրջության զարգացման կենտրոնի ստեղծումը

- Ինչպես սովել է 5.3.3.-ում, Հայաստանի պարագայում զրոսաշրջությունը, որ բնորագրվում է ավելացված արժեքի համեմատարար մեծ պարունակությամբ, կարևոր նշանակություն ունի և պետք է ըստ ամենայնի խթանվի: Կենտրոնի նպատակն է ինկու գրառվել զրոսաշրջության գործնական զարգացման և խթանման խնդիրներով: Պահանջվող միջոցները պետք է գոյանան ի հաշիվ դրամաշնորհների (օրինակ, Բյրրությանի հիմնադրամից) և զրոսաշրջությանն առնչվող հայկական ձեռնարկությունների ներդրումների: Կենտրոնի հիմնական գործառույթներն են.

- 1) զրոսաշրջության ռեսուրսների զարգացումը (ևրսւծ հարմարությունների վերանորոգում և սրահսլանում/չահագործում).
- 2) արտերկրի հանրության իրագեկմանն ուղղված գործունեությունը, տարբեր լեզուներով գրքույկների/բրոշյուրների պատրաստումը, տեսաժապավենների և ֆիլմերի տարածումը.
- 3) զրոսաշրջության հետ կապված ձեռնարկությունների դեկավար կազմի և աշխատողների կրթումը և վերապատրաստումը.
- 4) շրջագայության 5 միջին չափի և 5 մեծ ավտորուսների ձեռքբերումը (վարձակալության պետք է տրվեն զրոսաշրջության որյոտի ձեռնարկություններին):

